

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Hilda Sjöholm

Straffrättsligt ansvar för hets till själv mord?

– en straffbarhetsteoretisk utredning om möjligheten till
särkriminalisering

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Karol Nowak

Termin för examen: Period 1 HT2018

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metod	9
1.4 Material	10
1.5 Teoretiska utgångspunkter och perspektiv	12
1.6 Avgränsningar	15
1.7 Forskningsläget	18
1.8 Disposition	19
2 SJÄLVMORD	21
2.1 Inledning	21
2.2 Fakta om självmord i Sverige	21
2.3 Självmord i svensk straffrätt	23
2.4 Centrala fall av hets till självmord	25
2.4.1 ”Flashback-självmordet”	25
2.4.2 ”Polis-fallet” och den efterföljande debatten	26
2.5 Behovet av en kriminalisering	27
3 INTERNETS OCH SOCIALA MEDIERS FRAMVÄXT	29
3.1 Inledning	29
3.2 Definitioner	29
3.3 Användning av internet och sociala medier i Sverige	30
3.4 Nättrakasserier	32

4	STRAFFRÄTTSLIGT ANSVAR	33
4.1	Inledning	33
4.2	Brottsbegreppet	33
4.3	Brottsbeskrivningsenlighet	34
4.3.1	Straffbelagd gärning	34
4.3.2	Orsakande och gärningsculpa	35
4.4	Möjliga brottsrubriceringar för det tänkta brottet hets till självmord	38
4.4.1	Mord och dråp	39
4.4.2	Vållande till annans död	40
4.4.3	Misshandel	40
4.4.4	Olaga tvång	41
4.4.5	Ofredande	42
4.5	Praxis	44
5	LEGALITETSPRINCIPEN	46
5.1	Inledning	46
5.2	Om legalitetsprincipen	46
5.2.1	Närmare om praeter legem-förbudet	48
5.2.2	Närmare om analogiförbudet	49
6	MEDVERKANDEANSVAR	51
6.1	Inledning	51
6.2	Allmänt om medverkansreglerna	51
6.3	Anstiftan och medhjälp	52
6.4	Gärningsmannaskap	52
6.4.1	Gärningsmannaskap i strikt mening	53
6.4.2	Utvidgat gärningsmannaskap och medelbart gärningsmannaskap	53
6.4.3	Medgärningsmannaskap	55
7	DELANALYS OM STRAFFRÄTTSLIGT ANSVAR FÖR HETS TILL SJÄLVMORD	56
7.1	Inledning	56
7.2	Gärningsmannaskap	56
7.3	Möjliga brottsrubriceringar för det tänkta brottet hets till självmord	58
7.3.1	Mord och dråp	59
7.3.2	Vållande till annans död	61
7.3.3	Misshandel	62
7.3.4	Olaga tvång	63

7.3.5 Ofredande	64
7.4 Gärningsculpa	65
7.5 Avslutande reflektion	67
8 KRIMINALISERING AV HETS TILL SJÄLVMORD	69
8.1 Inledning	69
8.2 Om kriminalisering	69
8.3 Principer för kriminalisering	71
8.3.1 Principer i doktrin och utredningar	71
8.3.2 Närmare om skyddsintresse, skada och effektivitet	74
8.3.2.1 Skyddsintresse	74
8.3.2.2 Skada	76
8.3.2.3 Effektivitet	78
8.3.2.3.1 En kompletterande straffbestämmels effektivitet	78
8.3.2.3.2 Alternativa metoder till kriminalisering	80
8.4 Analys	82
8.4.1 Allmän diskussion om hets till självmord	82
8.4.2 Nykriminalisering	83
8.4.2.1 Skyddsintresse	83
8.4.2.2 Skada	84
8.4.2.3 Effektivitet	86
8.4.2.3.1 En kompletterande straffbestämmels effektivitet	86
8.4.2.3.2 Alternativa metoder till kriminalisering	88
9 SLUTORD	91
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	94
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	102

Summary

In recent years, a number of cases of incitement to suicide on the internet and social media have been highlighted both nationally and internationally. In spring 2018, media reported on a Swedish case where a policeman gave a young woman instructions through text messages about how to best commit suicide. Since suicide and suicide attempts are not criminalized, the rules of complicity are not applicable. Thus, it is legal to instruct and to participate in another individual's suicide. For this reason, the incident with the policeman was accompanied by neither criminal or disciplinary actions.

The cases of incitement to suicide have led to calls for the possibility of prosecuting the instigator. Therefore, the purpose of this thesis is to examine and analyze how incitement to suicide is dealt with within the Swedish law. The thesis focuses especially on young people and young adults as well as on incitement on the internet and social media. By examining existing legislation, various forms of responsibility, and one of the principles that permeates the judicial practice, the thesis shows that the legal situation is relatively unclear and it should be difficult to impose an adequate criminal liability on an instigator. This is in particular due to the structure of the current legal provisions. The analogy prohibition in the principle of legality would probably often be violated when trying to include incitement to suicide under the wording of the legal provisions.

Another important element of the thesis is to present principles of criminalization. This is because the thesis also aims to examine, from a perspective of criminality theory, whether it is justified to ensure criminal law protection against incitement to suicide. To incite a person to commit suicide should, according to most people, be regarded as reprehensible and unacceptable behavior, especially when bearing in mind the dire consequences an incitement might have. It is demonstrated in the thesis that further measures are necessary to ensure adequate protection for the victims. In this regard, it is noted

that potential criminalization meets the principles of criminalization outlined. A supplementary criminal provision would probably contextualize and make visible these kinds of incitement and thus better reflect today's society and reality.

Sammanfattning

Under de senaste åren har ett antal fall av hets till självmord på internet och sociala medier uppmärksammats såväl nationellt som internationellt. Under våren år 2018 rapporterade medier i Sverige om ett svenskt fall där en polisman givit en ung kvinna instruktioner via sms om hur hon bäst skulle begå självmord. Eftersom självmord och självmordsförsök inte är kriminaliserat blir medverkansreglerna av naturliga skäl inte tillämpliga, och det är således lagligt att instruera och medverka till annans självmord. Av denna anledning åtföljdes händelsen med polismannen varken av straffrättsliga eller disciplinära åtgärder.

De i närtid uppmärksammade fall av hets till självmord har lett till höjda röster vad gäller möjligheten att kunna lagföra de pådrivande. Förevarande framställning syftar därför till att undersöka och analysera hur svensk rätt idag behandlar hets till självmord, och om det är möjligt att på objektiva grunder ådöma en pådrivande straffrättsligt ansvar. Uppsatsen fokuserar särskilt på ungdomar och unga vuxna samt på hets som förekommer på internet och sociala medier. Genom att undersöka befintlig lagstiftning, olika former av gärningsmannaskap samt en av de principer som genomsyrar rättstillämpningen, visar framställningen att rättsläget är förhållandevis oklart och att det torde vara svårt att ådöma en pådrivande ett adekvat straffrättsligt ansvar. Detta beror i synnerhet på de nuvarande lagbestämmelsernas utformning. Att försöka inrymma gärningstypen under straffbestämmelsernas ordalydelse skulle troligtvis i de flesta fall strida mot legalitetsprincipens analogiförbud.

Ytterligare ett viktigt inslag i framställningen är redogörelsen för olika kriminaliseringsprinciper. Detta eftersom uppsatsen även syftar till att, utifrån ett straffbarhetsteoretiskt perspektiv, undersöka huruvida det är befogat att säkerställa ett särskilt straffrättsligt skydd mot hets till självmord. Att hetsa en person att begå självmord bör enligt de flesta betraktas som ett mycket klandervärt och oacceptabelt beteende, speciellt med tanke på vilka ödesdiga

konsekvenser ett uttalande av ifrågavarande slag kan få. Det påvisas i framställningen att ytterligare åtgärder är nödvändiga för att tillförsäkra offren ett adekvat och ändamålsenligt skydd. I detta hänseende konstateras att en potentiell kriminalisering till synes uppfyller de kriminaliseringsprinciper som redogörs för. En kompletterande straffbestämmelse skulle troligtvis kontextualisera och synliggöra denna typ av uppmaningar och på så sätt bättre spegla dagens samhälle och verklighet.

Förord

Det är med stor glädje och lättnad, men också med viss tomhet, jag skriver dessa ord och därmed sätter punkt för min tid på juristprogrammet vid Lunds universitet. Åren i Lund har varit fantastiska. Jag har funnit vänner för livet och jag bär med mig erfarenheter och upplevelser som jag enbart i min vildaste fantasi kunnat drömma om. Jag skulle dock ljuga om jag inte också sa att det stundvis har varit väldigt kämpigt. Men här står jag, redo att ge mig ut på nya äventyr med en juristexamen i bagaget.

I skrivande stund sitter jag i mitt älskade Sikås där jag spenderat så många somrar och vintrar. Om min fina mormor hade varit här vet jag att hon skulle sagt så som hon så många gånger sa ”Man va ske de vå ta en henna?”. Jag vet att du är stolt.

Tack till Karol Nowak, för att din dörr alltid har varit öppen, för all din nedlagda tid och för alla värdefulla kommentarer och synpunkter. Du har varit guld värd.

Tack till alla fina vänner som gjort tiden i Lund till den bästa. Och tack till mina fantastiska vänner som jag fann under min praktik i New York.

Ett stort tack till mamma och pappa, för att ni alltid har trott på mig och stöttat mig i de val jag har gjort. När jag har tvivlat på min förmåga har ni ständigt funnits där och peppat mig tillbaka på rätt spår. Ert stöd har varit ovärderligt. Ni är världens bästa föräldrar.

Tack till Rebbe, min ständiga vapendragare och systemen jag aldrig fick. Tänk att Lundatiden gav mig en bästa vän för livet. Vi är som ler och långhalm och jag kan med säkerhet säga att jag inte hade klarat detta utan dig vid min sida. Vi har upplevt så mycket roligt tillsammans och jag är så glad för alla minnen vi delar. Och fler ska det bli.

Tack till Thea, min bästa vän och stöttepelare. Tänk att JF:s skidresa till Sestriere skulle föra oss samman till att bli bästa vänner. Du har varit en klippa i stormen och utan dina alltid så kloka ord vet jag faktiskt inte vad jag skulle gjort. Tack för att du alltid finns där och ställer upp i vått och torrt.

Sikås, januari 2019

Hilda Sjöholm

Förkortningar

Bet.	Betänkande
BrB	Brottsbalken (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta Domstolen
JT	Juridisk tidskrift
Mot.	Motion
NASP	Nationellt centrum för suicidforskning och prevention
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
RH	Rättsfall från hovrätterna
Rskr.	Riksdagsskrivelse
SL	1864-års strafflag
SvJT	Svensk juridisk tidskrift
WHO	World Health Organisation

1 Inledning

1.1 Bakgrund

”...gå och häng dig...”

”Du kommer aldrig våga, du är för feg!”¹

Citaten kommer från den tråd på internetforumet Flashback som den då 21-åriga Marcus startade innan han begick självmord. I tråden beskriver Marcus sina självmordsplaner och istället för att påkalla hjälp valde många användare att uttryckligen hetsa och uppmuntra Marcus till att slutligen ta sitt liv.² Under våren år 2018 uppdagades ytterligare en händelse av hets till självmord. En ung kvinna hade ett år tidigare berättat om sin suicidalbenägenhet för en polisman som, i likhet med omständigheterna i föregående fall, valde att via sms ge explicita instruktioner om hur hon bäst skulle gå till väga för att fullfölja sitt självmord. Kvinnan hindrades i sista stund av en vän. De båda händelserna åtföljdes inte av straffrättsliga åtgärder och i det senare fallet lades förundersökningen ned med hänvisning till att det inte är olagligt att instruera någon till att begå självmord.³

Enligt statistiska uppgifter tog 1 478 personer sitt liv i Sverige år 2016, och i åldersgruppen 14–25 år är självmord den vanligaste dödsorsaken bland unga män och den näst vanligaste dödsorsaken bland unga kvinnor.⁴ Det finns ingen statistik beträffande hur många personer som har blivit föremål för hets till självmord på internet och sociala medier. Med tanke på internets snabba

¹ Se citat från Flashback i Elveljung m.fl.: ”Du är ett troll tror jag – Om självmordshets och självmordsprevention på Internet” (2011), s. 7.

² V Andersson, Carl, Josefsson, Jessica och Reuterskiöld, Annie: ”Marcus, 21, sände sitt självmord på nätet”, 2010-10-12.

³ TV4Nyhetsmorgon: ”Fanny instruerades till självmord: Det kändes överkligt”, 2018-03-21 (videoklipp); se vidare om de båda fallen under avsnitt 2.4.

⁴ NASP: ”Självmord i Sverige”, besökt 2018-09-19; Prop. 2007/08:110, s. 36; Folkhälsomyndigheten/Socialstyrelsen, *Att utreda självmord bland barn och unga genom händelseanalyser – Ett stödmaterial för kommuner i det förebyggande arbetet*, 2016, s. 4.

framväxt och med beaktande av att allt fler använder sig av internet och sociala medier är det emellertid sannolikt att uttalanden av ifrågavarande slag kommer att öka i frekvens.⁵

Att begå självmord är, och bör inte enligt gällande synsätt, vara kriminaliserat.⁶ Detta får emellertid som följd att medverkansreglerna inte är tillämpliga och det är således lagligt att medverka till annans självmord.⁷ Någon straffbestämmelse som explicit tar sikte på den omständighet när en person hetsat någon att begå självmord återfinns inte heller. Efter de medialt uppmärksammade fallen av hets till självmord har ett uttryckligt behov av att kunna lagföra de pådrivande, det vill säga de som hetsat till självmord, gjorts gällande.⁸ Detta behov är inte enbart en svensk företeelse, vilket framförallt synliggörs genom det amerikanska fallet *Commonwealth v. Michelle Carter*.⁹

En persons suicidalbenägenhet föranleds troligtvis av flera bakomliggande faktorer, men det kan inte uteslutas att en uppmaning till självmord kan utgöra den avgörande omständighet som får ”bägaren att rinna över”. Trots att de allra flesta bör betrakta ett agerande av ifrågavarande slag som högst klandervärt och oacceptabelt, är frågan huruvida hets till självmord riskerar att falla mellan stolarna där den pådrivande således går fri från straffrättsligt ansvar.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka och analysera hur svensk rätt idag behandlar hets till självmord. I detta hänseende fokuserar uppsatsen särskilt på ungdomar och unga vuxna samt den ökade användningen av internet och sociala medier. Uppsatsen syftar vidare till att, utifrån ett straffbarhetsteoretiskt

⁵ Davidsson, Palm och Melin Mandre (2018), s. 9 ff.

⁶ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 454; Lernestedt (2003), s. 213.

⁷ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 454.

⁸ Se exempelvis mot. 2013/14:Kr262.

⁹ Se till exempel Sanchez, Ray och Lance, Natisha, ”Judge finds Michelle Carter guilty of manslaughter in texting suicide case”, 2017-06-17.

perspektiv, undersöka huruvida det är befogat att säkerställa ett särskilt straffrättsligt skydd mot hets till självmord, det vill säga om en särkriminalisering är nödvändig.

För att uppfylla uppsatsens syfte besvaras följande frågeställningar:

- I. Med beaktande av befintlig lagstiftning och rättsstatliga principer, på vilka objektiva grunder kan straffansvar idag ådömas en person som hetsat någon att begå självmord?
- II. Med beaktande av principer för kriminalisering, vilka möjligheter och förutsättningar finns det för att införa ett straffrättsligt skydd mot hets till självmord?

1.3 Metod

För att uppnå uppsatsens syfte används olika metoder. En *rättsdogmatisk metod* får anses vara lämplig med hänsyn till att uppsatsen delvis syftar till att utröna *de lege lata*, det vill säga gällande rätt. Metoden accepterar att de allmänt erkända rättskällorna, såsom lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och den rättsdogmatiskt orienterade litteraturen, används i syfte att försöka finna lösningen på ett rättsligt problem.¹⁰

Det råder delade meningar om huruvida en rättsdogmatisk metod kan användas för att utröna *de lege ferenda*, det vill säga hur rätten bör vara. Kleineman hävdar att den rättsdogmatiska metoden inte bara kan brukas för att fastställa gällande rätt utan att den även kan användas för att framföra kritik samt argument *de lege ferenda*.¹¹ Sandgren gör emellertid gällande att rättsdogmatiken är fri från värderingar och att två rättsvetenskapare som undersöker samma fråga ska nå samma resultat.¹²

¹⁰ Kleineman (2018), s. 21; Lehrberg (2018), s. 207.

¹¹ Kleineman (2018), s. 36.

¹² Sandgren (2015), s. 45.

Ifrågavarande framställning tar avstamp i Sandgrens teori. Med hänsyn till att uppsatsen delvis syftar till att utreda huruvida det finns ett behov av ett straffrättsligt skydd mot hets till självmord förefaller den rättsdogmatiska metoden härav inte vara tillräcklig. För att kunna undersöka och argumentera de lege ferenda används därför även en *rättspolitisk metod*. Sandgren beskriver den rättspolitiska metoden som ett redskap för att analysera huruvida rätten ska ändras exempelvis utifrån ett visst perspektiv för att uppnå ett visst ändamål eller en viss värdering. En analys av detta slag tar vanligtvis utgångspunkt från att gällande rätt är bristfällig. Den rättspolitiska argumentationen kan exempelvis innefatta författarens diskussion avseende ett ändamål som rättssystemet bör tillgodose. I detta fall får författarens egna synpunkter och värderingar ett större utrymme.¹³ I denna framställning används således den rättspolitiska metoden för att, utifrån olika straffbarhetsteoretiska aspekter, argumentera för huruvida en särskild kriminalisering av hets till självmord är befogad.

Nämnas bör också att framställningen skrivs utifrån en slags reduceringsmetod. Jag utreder därmed olika tillvägagångssätt för att inrymma det tänkta brottet hets till självmord under nuvarande straffreglering. De sätt som inte fungerar reduceras därefter bort. Det tillvägagångssätt som slutligen kvarstår är det som jag avslutningsvis i framställningen föreslår vara lämpligt.

1.4 Material

Det material som har använts för utarbetandet av denna framställning är främst lagstiftning, förarbeten och doktrin. Även praxis har, för att i vissa delar av framställningen förtydliga olika områden, använts. Det ska emellertid hållas i åtanke att svensk praxis som berör hets till självmord saknas. Utöver de allmänt accepterade rättskällorna har även annat icke-juridiskt material använts. Nedan följer en redogörelse för vilket material som har varit av vikt för framställningens olika delar.

¹³ Ibid, s. 48.

I uppsatsens andra kapitel, som bland annat behandlar självmordsstatistik och synen på självmord i svensk rätt, har publikationer från Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen och Nationellt centrum för suicidforskning och prevention (NASP) varit användbart. Detta eftersom statistiska uppgifter har publicerats i dessa utgivningar. Viss försiktighet har vidtagits avseende statistikens exakthet. Eftersom statistiken enbart tjänar till att belysa fenomenet som sådant, och på intet sätt spelar någon avgörande roll för framställningen som helhet, har en jämförelse med alternativa källor inte bedömts vara nödvändigt. För beskrivningen av synen på självmord i svensk rätt har främst *Kriminalrättens grunder* av Asp, Ulväng och Jareborg använts. Detta med hänsyn till att boken på ett utförligt sätt beskriver gällande rätt. Nyhetsartiklar från Expressen samt nyhetsklipp från TV4 har använts för att beskriva de olika fall av hets till självmord som uppmärksammats under de senaste åren. Likaså har en debattartikel skriven av Alfred Skogberg, generalsekreterare för Suicid Zero¹⁴, använts. Artiklarna och videoklippen har använts med försiktighet med hänsyn till att viss vinkling av materialet kan förekomma. Materialet tjänar emellertid enbart till att påvisa förekomsten av hets till självmord.

För utarbetandet av kapitel tre, som redogör för internets och sociala mediers framväxt, har icke-juridiskt material till viss del varit nödvändigt att använda. Vad gäller statistik beträffande användningen av internet och sociala medier har främst Internetstiftelsen i Sveriges material varit användbart. Liksom vid utarbetandet av kapitel två har viss försiktighet vad gäller de statistiska uppgifterna iakttagits. Även rapporter från Friends och BRÅ vad gäller nättrakas-serier har varit av intresse.¹⁵

Uppsatsens fjärde kapitel präglas till största del av *Kriminalrättens grunder* eftersom boken ger en utförlig beskrivning och systematisering av brottsbegreppet. Således har boken varit till hjälp vid redogörelsen för brottsbeskrivningsenlighet. Vid beskrivningen av olika straffbestämmelser har lagstiftning

¹⁴ Suicid Zero är en ideell organisation som arbetar för att radikalt minska självmorden i Sverige.

¹⁵ Se Friends: "Friends nät rapport 2017"; BRÅ rapport 2015:6.

och förarbeten varit behjälpliga, i synnerhet vad gäller möjligheten att utröna bestämmelsernas bakomliggande syfte. Även Dahlström, Strand och Westerlunds bok *Brott och påföljder* har varit tongivande i detta hänseende.

Gällande beskrivningen av legalitetsprincipen i kapitel fem har Frändes böcker *Den straffrättsliga legalitetsprincipen* samt *Allmän straffrätt* varit tongivande. Även *Kriminalrättens grunder* samt Jareborgs bok *Straffrättsideologiska fragment* har använts.

För utarbetandet av kapitel sex har ett större urval av juridisk doktrin används. Däribland har Svenssons avhandling *Gärningsmannaskap vid fleras deltagande i brott* varit betydelsefull, likaså *Kriminalrättens grunder* samt SOU 1996:185 *Straffansvarets gränser*.

Slutligen präglas uppsatsens åttonde kapitel av Jareborgs och Lernestedts böcker *Allmän kriminalrätt* och *Kriminalisering: problem och principer*. Detta eftersom de i störst utsträckning har behandlat och diskuterat förutsättningarna för kriminalisering. Även Aspelins tankegångar i *Kriminaliseringens gränser – Visionära funderingar* har beaktats i syfte att få ytterligare ett perspektiv. Vidare har SOU 2013:38 *Vad bör straffas?* haft stort inflytande med hänsyn till att den så kallade Straffrättsanvändningsutredningen tillsattes för att utreda och utarbeta olika principer att beakta vid nykriminalisering.

1.5 Teoretiska utgångspunkter och perspektiv

Val av perspektiv har betydelse för vilket material som används och för vilken avgränsning som görs vad gäller själva undersökningen. Undersökningsobjektet, som inom rättsvetenskapen vanligtvis är rättsregler, betraktas med andra ord utifrån olika synvinklar.¹⁶

¹⁶ Sandgren, JT 1995/96, s. 739; Olsen, SvJT 2004, s. 108 f.

Uppsatsen tar utgångspunkt i en slags *socialliberalistisk teori* där staten betonas ha ett ansvar för människors välbefinnande. Därutöver anses det allmänna ha ett extra ansvar för att skydda de svagaste och mest utsatta i samhället.¹⁷ Att rätten till liv är en av de grundläggande och mest essentiella rättigheterna är troligtvis de flesta eniga om. Staten har således ett ansvar att se till att denna rättighet tillvaratas och att vid behov förstärka skyddet, det vill säga i praktiken lagarna.

Detta synsätt tangerar med föreställningen om *rättsskydd*, vilket ska förstås som att staten har ett ansvar gentemot medborgarna att skapa trygghet och erbjuda ett skydd mot sådant som anses vara orätt.¹⁸ Jareborg förklarar begreppet rättsskydd som att ”rättsordningen inträder som skyddsanordning mot faror och risker som härrör från, eller kan tänkas uppkomma från, människor, djur och naturen i övrigt, inklusive den egna staten eller andra stater”.¹⁹ Enskildas intressen är ett av de främsta intressen rättsstaten har att skydda och de värden som i detta hänseende bör åtnjuta rättsskydd är bland annat liv, hälsa, frihet och frid.²⁰ I detta sammanhang ska också den så kallade *skadepincipen* till viss del noteras vara vägledande för framställningen. Förenklat innebär principen att en individ bör få göra som denne vill såtillvida att agerandet inte skadar andra. Staten är berättigad att intervensera och med tvång straffa en enskild om denne agerar på ett sätt som menligt skadar andras intressen.²¹

Utifrån nyss nämnda utgångspunkter ter det sig naturligt att anta en vinkling som fokuserar på de utsatta i samhället. Framställningen kommer således att utgå ifrån ett *brottsofferperspektiv*. Gällande rätt och hur rätten bör konstrueras kommer således att analyseras utifrån offrets intresse, i detta fall den person som på grund av yttre klandervärda påtryckningar begår, eller försöker begå, självmord. Frågan är emellertid hur termen brottsoffer definieras.

¹⁷ Nationalencyklopedin: ”Socialliberalism”.

¹⁸ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren (2015), s. 27.

¹⁹ Jareborg (1992), s. 80.

²⁰ Ibid, s. 80; Se mer om skyddsvärda intressen under avsnitt 8.3.2.1.

²¹ Mill (1985), s. 83 f.; Den så kallade skadepincipen kommer att redogöras för närmre under avsnitt 8.3.2.2 där en genomgång av begreppet ”skada” görs.

Begreppet brottsoffer är relativt nytt i det svenska språket och introducerades i början på 1970-talet.²² Någon allmängiltig definition eller en legaldefinition återfinns inte. Viss vägledning kan dock hämtas i 20 kap. 8 § fjärde stycket rättegångsbalken (RB) där det juridiska brottsofferbegreppet anses korrelera med begreppet ”målsägande”. Begreppet målsägande innefattar en person ”mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada”.²³ I tillägg A punkt 1 i Deklaration om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk definierarar Förenta Nationerna (FN) ett brottsoffer som en person som har lidit bland annat fysisk eller psykisk skada, ekonomisk förlust eller påtaglig försämring av sina grundläggande rättigheter genom handling eller underlåtenhet som strider mot landets straffrättsliga lagstiftning.²⁴

Eftersom hets till självmord idag inte utgör ett självständigt brott blir begreppet brottsoffer något problematiskt eftersom det förutsätter att personen i fråga har blivit utsatt för en gärning i strid med en straffrättslig bestämmelse. Som beskrivs nedan²⁵ finns det emellertid viss, om än liten, möjlighet att gärningen kan falla under redan befintliga straffbestämmelser, varför brottsofferbegreppet sålunda bör kunna användas. Det kan också noteras att en potentiell nykriminalisering avser att skydda en grupp som är föremål för en mycket fördömlig behandling varför de indirekt bör kunna benämnas brottsoffer. Detta även om ifrågavarande grupp inte (ännu) har tillerkänts någon formell brottsofferstatus. I vart fall finns det fog för att kunna betrakta de utsatta personerna som *offer* för ett klandervärd beteende.

Med anledning av att uppsatsen delvis syftar till att utreda huruvida ett särskilt straffstadgande är önskvärdt får även *straffbarhetsteorier* ett naturligt inslag. Detta innebär för uppsatsens del att frågeställningarna, i synnerhet den sista, kommer att bearbetas och analyseras utifrån teorier om straffbarhet. En närmre redogörelse för dessa olika straffbarhetskriterier görs i kapitel åtta.

²² Lindgren, Petterson, Hägglund (2001), s. 27.

²³ SOU 1998:40, s. 74 f.

²⁴ Se A/RES/40/34.

²⁵ Se kapitel sju.

Avslutningsvis ska det så kallade *allmänna rättsmedvetandet* kort beröras eftersom det till viss del har relevans för den fortsatta framställningen, särskilt vad gäller frågan om nykriminalisering. Det allmänna rättsmedvetandet refereras ofta till i den kriminalpolitiska debatten och då ofta vad gäller nykriminalisering (men också i vissa fall av avkriminalisering) samt strängare straff.²⁶ I ett försök att klargöra begreppet gör Victor en åtskillnad mellan det *reduktionistiska* och *holistiska* synsättet, där det förra anses vara dominerande. Det allmänna rättsmedvetandet kan utifrån det reduktionistiska synsättet sägas utgöras av ett större antal enskilda individer (ett kollektiv) som hyser likartade åsikter och attityder i rättsliga frågor.²⁷ Empiriska undersökningar kan med andra ord närmre definiera det allmänna rättsmedvetandets innehåll.²⁸ Vad gäller exempelvis mord och andra våldsbrott får det allmänna rättsmedvetandet sägas vara entydigt. De allra flesta människor bör vara överens om att sådana allvarliga övergrepp inte är önskvärda i en modern samhällsordning. Förevarande framställning utgår ifrån ett rimligt antagande om att de flesta personer tycker att ett beteende av en viss grad och art som riskerar inverka menligt på mänskligt liv och hälsa är stötande och därmed bör stävjas.

1.6 Avgränsningar

Förevarande framställning fokuserar på det faktum då en person i ett labilt känsloläge (men i övrigt helt frisk) begår självmord eller företar ett självmordsförsök på grund av yttre klandervärda påtryckningar. Eutanasi, eller det som ofta benämns barmhärtighetsmord, det vill säga medvetet förkortande av obotlig sjuk persons liv av humanitära skäl²⁹, har debatterats flitigt och det finns intressanta moralfilosofiska och rättsliga aspekter att beakta i detta avseende. Detta kommer emellertid enbart att beröras kortfattat under avsnitt 2.3 tillsammans med hur en medverkande till självmord kan bedömas vara gärningsman i enlighet med någon av brottsbeskrivningarna i 3 kap. brottsbalken (BrB). Denna beskrivning görs i syfte att klargöra hur det svenska

²⁶ Träskman, SvJT, 2015, s. 428.

²⁷ Victor (1981), s. 4 f.

²⁸ Träskman, SvJT, 2015, s. 429 f.

²⁹ Nationalencyklopedin: "Barmhärtighetsmord".

rättssystemet behandlar självmord samt att ge läsaren tillfälle att förstå gränsdragningen mellan medverkan till självmord där den medverkande bedöms vara gärningsman och ej straffbelagt medhjälp till självmord.

Med hänsyn till internets framväxt och den ökade användningen av sociala medier kommer uppsatsen fokusera på hets som förekommer i den ”digitala världen”, exempelvis på Facebook och Instagram. Avgränsningen görs såtillvida att verbala hot och uppmaningar i ”den verkliga världen” inte beaktas i större utsträckning. Likaså kommer framställningen enbart att fokusera på hets och uppmaningar som begås av fysiska personer. Självmordssidor och andra internetsidor där detaljerade instruktioner återfinns om hur man ska begå självmord kommer således inte att beaktas.

I avsnitt 4.4 görs en utredning av vilka brott som teoretiskt sett skulle kunna aktualiseras och medföra ett straffrättsligt ansvar vid hets till självmord. Det är möjligt att gärningstypen kan uppfylla de objektiva kriterierna även i andra brottsbestämmelser, såsom vållande till kroppsskada och grov fridskränkning. Framställningen har emellertid begränsats till enbart omfatta mord, dråp, vållande till annans död, misshandel, olaga tvång och ofredande, eftersom straffbestämmelserna gemensamt kan sägas måla en tydlig bild av gällande rättsläge. Att beskriva och analysera ytterligare straffstadganden har inte bedömts medföra någon skillnad vad gäller bedömningen av rättsläget.

Som framgår av syftesformuleringen är uppsatsens huvudsakliga fokus att undersöka på vilka objektiva grunder en person kan ådömas straffansvar för hets till självmord. Framställningen begränsas således till att de subjektiva rekvisiten för att ett brott ska anses vara förövat (B-nivån i brottsbegreppet³⁰) lämnas därhän. Uppsatsen tar utgångspunkt i de ”uppenbara” fallen, vilka ska förstås som de fall där gärningsmannen får antas ha begått gärningen med uppsåt eller oaktsamhet, utan närvaro av ursäktande omständigheter. Likaså

³⁰ Se vidare om *det allmänna skuldkravet* och *ursäktande omständigheter* i Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 269–395.

lämnas rättfärdigande omständigheter (A2-nivån³¹) utanför framställningen. Detta bland annat med hänsyn till att samtycke inte kan ges till egen död.³²

Eftersom internet inte har några nationella begränsningar uppkommer naturligt en viss problematik vad gäller internets gränsöverskridande verkan. Trots att det inte alltid explicit framgår av lagtext är det möjligt att brottsbeskrivningar innefattar viss nationell eller territoriell begränsning, vilket innebär att det krävs en viss koppling till Sverige för att ett brott ska anses vara begånget.³³ Dessa möjliga nationella begränsningar lämnas emellertid utanför framställningen. Likaså behandlas inte jurisdiktionsfrågan, varför exempelvis situationer där uttalandet har skett utomlands lämnas därhän.

Vidare behandlar uppsatsen enbart straffrättsliga aspekter av hets till självmord. Således lämnas skadeståndsrättsliga perspektiv utanför framställningen, eftersom det inte faller inom ramen för framställningens syfte.

Förhållandet, och en eventuell motsättning, mellan en kriminalisering av hets till självmord och yttrandefriheten är en intressant diskussion där en intresseavvägningsproblematik möjligen kan urskönjas. Detta faller emellertid utanför uppsatsens kärna och kommer därför inte att behandlas.

Legalitetsprincipen beskrivs i syfte att utgöra en grund för bedömningen av dagens straffrättsliga ansvar vid hets till självmord. Legalitetsprincipen är även en viktig princip vad gäller *hur* kriminalisering bör ske. Uppsatsen ämnar emellertid inte ge ett konkret förslag till hur en möjlig straffbestämmelse i kontexten hets till självmord bör utformas.

Några komparativa inslag förekommer inte heller i framställningen. Det finns visserligen länder som har valt att kriminalisera hets till självmord, såsom Portugal, Storbritannien och Australien, men dessa aspekter lämnas därhän.

³¹ Se vidare om *rättfärdigande omständigheter* i Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 208–268.

³² Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 233.

³³ *Ibid*, s. 62 f.

Avslutningsvis lämnas gärningsformen underlåtenhet utanför framställningen, eftersom hets till självmord utgör en aktiv handling.

1.7 Forskningsläget

Straffrättslig forskning som explicit berör hets till självmord är nästintill, om inte helt, obefintlig och har varken behandlats utförligt i straffrättslig doktrin eller i utredningar. I SOU 2016:7 och sedermera även i prop. 2016/17:222 nämns emellertid kort den situation då en person uppmanar någon att ta sitt liv. I propositionen föreslår regeringen bland annat att straffbestämmelsen ofredande ska förtydligas och moderniseras. Regeringen föreslår även att det straffbara området för ofredande ska utvidgas.³⁴ I korthet ansåg utredningen och regeringen att formuleringen ”hänsynslöst agerande” skulle tilläggas bestämmelsen och att formuleringen bör kunna inbegripa yttranden där en person med enfaset uppmanar någon att ta sitt liv.³⁵ Konstitutionsutskottet föreslog bland annat att propositionen i denna del skulle bifallas. Riksdagen biföll sedermera utskottets förslag och ändringarna trädde i kraft den första januari år 2018.³⁶

Värt att nämna är att Föreningen Psykisk Hälsa under våren 2011 tillsatte en arbetsgrupp som hade till uppgift att analysera frågeställningar om självmord och internet. I den debattskrift som sedermera publicerades presenterade arbetsgruppen ett förslag till utformning av straffbud som syftar till att förhindra hets till självmord.³⁷

Det kan också noteras, vilket också kommer att redogöras för närmare i avsnitt 2.5, att regeringen den 14 juni år 2018 beslutade att tillsätta en särskild utredare vars uppgift är att bland annat överväga ett straffrättsligt ansvar för uppmaning eller annan psykisk påverkan att begå självmord.³⁸ Problematiken

³⁴ Se prop. 2016/17:222, s. 1.

³⁵ Se SOU 2016:7, s. 384 f.; prop. 2016/17:222, s. 63; Se vidare i avsnitt 4.4.5.

³⁶ Se bet. 2017/18:KU13; rskr. 2017/18:36.

³⁷ Se Elveljung m.fl.: ”Du är ett troll tror jag – Om självmordshets och självmordsprevention på Internet” (2011).

³⁸ Se dir. 2018:48.

kommer härigenom sannolikt tydligt att belysas och utredas, vilket får anses vara önskvärt.

Det finns desto mer material som berör frågan om när medverkan till självmord i själva verket kan bedömas vara brottsligt. Jareborg är en av de som skrivit mest på området. I flera framställningar skriver han, och i vissa fall tillsammans med bland annat Asp och Ulväng, om prövningen om och när en medverkande kan ådömas ansvar för uppsåtligt eller oaktsamt dödande i egenskap av gärningsman.³⁹ I boken *Straffansvar* berör även Leijonhufvud, Wennberg och Ågren kortfattat frågan.⁴⁰ Även Strahl berör medverkan till självmord i boken *Allmän straffrätt i vad angår brotten*.⁴¹

1.8 Disposition

Uppsatsen består av totalt nio kapitel. I kapitel två behandlas bland annat statistiska uppgifter beträffande frekvensen av självmord, hur det svenska rättssystemet hanterar självmord, medialt uppmärksammade fall av hets till självmord samt det uttalade behovet av en särskild kriminalisering. Denna redovisning görs i syfte att påvisa vilka konsekvenser som följer av att självmord inte är kriminaliserat samt för att påvisa behovet av en kompletterande straffbestämmelse som explicit tar sikte på den pådrivande till självmordet.

I kapitel tre behandlas internets och sociala mediers framväxt i syfte att belysa den ökade användningen av internet, i synnerhet bland barn och ungdomar, samt för att påvisa förekomsten av nätkränkningar. Detta har betydelse vad gäller den senare bedömningen av huruvida en särskild kriminalisering är nödvändig.

³⁹ Se exempelvis Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 454 ff.; Jareborg (2001), s. 423 ff.; Jareborg (1994), s. 129 ff.; En närmare redogörelse görs under avsnitt 2.3.

⁴⁰ Se Leijonhufvud, Wennberg och Ågren (2015), s. 79.

⁴¹ Se Strahl (1976), s. 278 ff.

I kapitel fyra beskrivs brottsbegreppet, med fokus på brottsbeskrivningsenlighet. Kapitlet redogör även för möjliga straffbestämmelser som kan aktualiseras vid fall av hets till självmord. Kapitlets innehåll är av betydelse såtillvida att det ligger till grund för den delanalys som företas beträffande möjligheten till straffrättsligt ansvar idag.

I kapitel fem beskrivs legalitetsprincipen och dess olika beståndsdelar. Redogörelsen är nödvändig eftersom legalitetsprincipen genomsyrar och delvis ligger till grund för bedömningen av huruvida det tänkta brottet hets till självmord kan inrymmas under befintliga straffbestämmelser.

I kapitel sex behandlas medverkansreglerna, med särskilt fokus på gärningsmannaskap. Detta görs i syfte att undersöka huruvida en viss form av medverkansroll kan tillskrivas en person som hetsat någon att begå självmord.

I kapitel sju företas den delanalys som besvarar framställningens första frågeställning om huruvida en person idag kan ådömas straffrättsligt ansvar för hets till självmord. Analysen förekommer i ett eget kapitel, istället för under varje delområde, eftersom jag har funnit det vara mest pedagogiskt på så sätt att det blir tydligare och lättare att följa mitt resonemang.

I kapitel åtta beskrivs syftet med kriminalisering samt de olika kriminaliseringsprinciper som utarbetats av bland annat Jareborg, Lernestedt samt två utredningsgrupper. Detta görs i syfte att påvisa de förutsättningar som krävs för att en nykriminalisering ska anses vara befogad. Kapitlet avslutas med den slutliga analys som besvarar framställningens andra frågeställning, det vill säga huruvida det finns en möjlighet att införa ett straffrättsligt skydd mot hets till självmord.

I kapitel nio knyts säcken ihop och mina slutsatser presenteras.

2 Självmord

2.1 Inledning

Syftet med förevarande kapitel är att ge läsaren kortfattad information beträffande förekomsten samt frekvensen av antalet självmord och självmordsförsök i Sverige. Med anledning av uppsatsens fortsatta framställning vad gäller straffansvar åskådliggörs den svenska rättsordningens syn på självmord. I denna kontext, samt för att belysa förekomsten av hets till självmord, behandlas två medialt uppmärksammade fall av hets till självmord. Avslutningsvis noteras det uttalade behov av kriminalisering, vilket föranleder uppsatsens senare diskussion om huruvida en nykriminalisering är nödvändig.

2.2 Fakta om självmord i Sverige

Självmord utgör idag ett komplext folkhälsoproblem. World Health Organisation (WHO) har beräknat att cirka 800 000 personer begår självmord varje år i världen.⁴² Under år 2016 tog 1 478 personer sitt liv i Sverige, varav 1 015 var män och 463 var kvinnor.⁴³ Under samma år rapporterade Folkhälsomyndigheten att drygt 6 900 personer vårdades på sjukhus på grund av självmordsförsök samt att cirka tre procent av befolkningen i åldersgruppen 16–84 år hade haft suicidtankar.⁴⁴ Trots dessa dystra siffror kan det noteras att antalet självmord sedan 1980-talet avsevärt har minskat i alla åldersgrupper över 25 år. Vad gäller åldersgruppen 14–25 år har dock ingen förbättring skett sedan 90-talet och idag är självmord den vanligaste dödsorsaken bland unga män och den näst vanligaste dödsorsaken bland unga kvinnor.⁴⁵

⁴² WHO: "Mental Health", besökt 2018-09-19.

⁴³ NASP: "Självmord i Sverige", besökt 2018-09-19.

⁴⁴ Folkhälsomyndigheten: "Suicidtankar", besökt 2018-09-21; Folkhälsomyndigheten: "Suicidförsök", besökt 2018-09-21.

⁴⁵ Prop. 2007/08:110, s. 36; Folkhälsomyndigheten/Socialstyrelsen, *Att utreda självmord bland barn och unga genom händelseanalyser – Ett stödmaterial för kommuner i det förebyggande arbetet*, 2016, s. 4.

Psykisk ohälsa bland framför allt barn och unga vuxna i Sverige har under de senaste 20 åren ökat i stor omfattning. Den ökade andelen fall är högre i svåra psykosociala områden men förekomsten av psykisk ohälsa återfinns i princip i hela ungdomspopulationen, vilket gör det till ett utbrett problem.⁴⁶ Det finns en stark koppling mellan ångest, depression och självmord. Ungefär tre fjärdedelar av de som begår självmord har ofta flera depressiva symptom med stark ångest. Det finns ingen entydig förklaring till varför unga idag mår allt sämre, utan flertalet bakomliggande faktorer på individ-, social- och samhällsnivå kan identifieras. Exempelvis har samhällsfaktorerna förändrats under senare tid och arbetsmarknaden är idag tuffare vilket ställer högre krav på utbildning.⁴⁷

I syfte att minska antalet självmord i landet presenterade regeringen år 2007 en nollvision för självmord. I juni år 2008 antog riksdagen en nationell handlingsplan för suicidprevention som bygger på nio strategier.⁴⁸ I propositionen anför regeringen att ”ingen bör hamna i en så utsatt situation att den enda utvägen upplevs vara självmord. Regeringen har som vision att ingen ska behöva ta sitt liv”.⁴⁹ Nollvisionen har emellertid inte hittills frambringat något önskvärt resultat utan statistiken har snarare stått still. Kritik har riktats mot de bristande framgångarna och röster har höjts om att det krävs, i likhet med de satsningar som gjordes när nollvisionen för antalet döda i trafiken antogs, analyser och utvärderingar av vilka faktorer som driver människor till att begå självmord.⁵⁰

⁴⁶ Socialstyrelsen, *Utvecklingen av psykisk ohälsa bland barn och unga vuxna*, 2017, s. 8.

⁴⁷ Odling, Cecilia: ”Varför vill unga ta sitt liv?”, besökt 2018-09-20.

⁴⁸ Se prop. 2007/08:110, s. 107–121.

⁴⁹ *Ibid*, s. 107.

⁵⁰ Ottander, Malin, ”Tio år efter antagen nollvision mot självmord står statistiken helt still”, 2017-05-04.

2.3 Självmord i svensk straffrätt

I brottsbalken återfinns ingen bestämmelse som reglerar den omständighet när en person tar sitt *eget* liv. Mord och dråp aktualiseras exempelvis enbart vid den händelse när en person berövat en *annan* person livet.⁵¹

Följden av att självmord och självmordsförsök inte är kriminaliserat är att medverkan till självmord och självmordsförsök inte är straffbart, eftersom medverkansansvar kräver att medverkan sker till en straffbelagd gärning.⁵² En gränsdragningsproblematik kan emellertid urskönjas och det finns omständigheter som utgör grund för att ”undantag” görs ifrån det nyss sagda. I dessa fall kan den medverkande i egenskap av *gärningsman* hållas ansvarig för uppsåtligt eller oaktsamt dödande i enlighet med någon av straffbuden i 3 kap. BrB. I detta hänseende noterar Asp, Ulväng och Jareborg exempelvis de fall av kausal medverkan till ouppsåtligt självmord, till exempel om en person har förgiftat den mat som en annan person äter och personen avlider som följd.⁵³

En liknande bedömning bör göras även i de fall då den som uppsåtligen begår självmord inte bedöms ha nått tillräcklig mognad att företa ett sådant beslut eller inte gör det helt frivilligt. Så kan exempelvis vara fallet om A förmår B att företa uppsåtligt självmord när B på grund av ringa ålder eller psykisk störning inte förstår vad denne gör. Asp, Ulväng och Jareborg likställer detta med att orsaka ett psykiskt abnormtillstånd. Ett exempel är att A ger B en hallucinogen drog vilket medför att B medvetet dödar sig själv. I detta fall kan sålunda den medverkande, i detta fall personen A, såsom gärningsman bedömas vara ansvarig i enlighet med någon av bestämmelserna i 3 kap. BrB.⁵⁴

⁵¹ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren (2015), s. 81; Strahl (1976), s. 279; Holmqvist m.fl. (2013b), BrB 23:4 s. 2.

⁵² Strahl (1976), s. 373; Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 454.

⁵³ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 454.

⁵⁴ Ibid, s. 454 f.

Asp, Ulväng och Jareborg noterar även de fall då en person medvetet och frivilligt begår självmord men då den medverkande ändå bedöms ha berövat den andre livet och därför ska betraktas som gärningsman. I dessa fall krävs det att en gränsdragning görs mellan dödande på begäran och icke straffbelagd hjälp. Denna bedömning är många gånger subtil.⁵⁵ I NJA 1979 s. 802 och RH 1996:69 hade domstolen att bedöma frågan om aktiv dödshjälp. I det förra fallet hade B.H, efter begäran av en obotligt sjuk förlamad man givit honom dödande doser av ett preparat i tablettform och därefter injicerat insulin. Trots att mannen visserligen själv hade svält tabletterna ansåg HD att B.H:s handlande präglades av sådan grad av självständighet att hennes medverkan skulle bedömas som gärningsmannaskap. B.H dömdes sedermera för dråp.

I det senare fallet hade M.Ö efter övertalning från hennes svårt dödligt sjuka dotter lagt flera tabletter i munnen på henne och därefter försett henne med vin och vatten. Dottern hade vid tidpunkten för händelsen en starkt nedsatt rörelseförmåga och hade därför endast med stora svårigheter kunnat föra tabletterna till sin mun. Dottern kunde emellertid dricka själv. Både tingsrätten och hovrätten fann att M.Ö:s gärning enbart innefattat ett möjliggörande för dottern att vidta åtgärder som ledde till hennes död. M.Ö:s gärning ansågs vara så osjälvständig i förhållande till dotterns eget handlande att hon inte kunde anses ha berövat dottern livet. M.Ö:s gärning bedömdes därför som medhjälp till självmord och åtalet för dråp ogillades. Det kan således konstateras att avgörande för bedömningen är huruvida den hjälpande parten kan anses vara gärningsman i fråga om dödandet.⁵⁶

Det har även argumenterats för att en person bör hållas straffrättsligt ansvarig om denne, på ett avgörande sätt, har hjälpt en labil person att uppsåtligen begå självmord. Asp, Ulväng och Jareborg hävdar emellertid att ett sådant resonemang inte kan godtas, eftersom nästintill alla människor som begår självmord

⁵⁵ Ibid, s. 455 f.

⁵⁶ Ibid, s. 455 f.

befinner sig i ett sådant känsloläge.⁵⁷ Strahl menar å andra sidan att undantag bör kunna göras i dessa fall och anser att det finns anledning att tala om ansvar på grund av ett så kallat *medelbart gärningsmannaskap*. Strahl hävdar att om en person övertalar någon med en psykisk störning att ta livet av sig, finns det fog för att bortse från att mordet är ett självmord och istället argumentera för att mordet har begåtts av den pådrivande. Den pådrivande personen skulle således såsom medelbar gärningsman bedömas ha berövat den andre livet.⁵⁸

2.4 Centrala fall av hets till självmord

Nedan presenteras två centrala fall av hets till självmord, det så kallade Flashback-självmordet och Polis-fallet.⁵⁹ Dessa två fall har valts ut eftersom de på ett tydligt sätt illustrerar uppsatsens syfte och frågeställningar.

2.4.1 "Flashback-självmordet"

Den 11 oktober år 2010 inträffade ett självmord i Sverige som kom att få stor medial uppmärksamhet. Den då 21-åriga Marcus valde att direktsända sitt självmord på internetsidan Flashback – ett nätforum där tusentals personer anonymt chattar med varandra.⁶⁰

Marcus hade mått dåligt under en längre period innan han bestämde sig för att ta sitt liv. Han startade en diskussionstråd på internetsidan där han skrev om sina planer och riggade en webbkamera så att personer i realtid kunde följa hans förberedelser, och sedermera även hans självmord. Hans tråd på Flashback fick hundratals besökare på kort tid. Flera personer försökte stoppa hans plan medan många andra hetsade honom till att slutligen ta sitt liv.⁶¹ Händelsen efterföljdes inte av några straffrättsliga konsekvenser.

⁵⁷ Ibid, s. 456.

⁵⁸ Strahl (1976), s. 279; Se vidare om *medelbart gärningsmannaskap* under avsnitt 6.4.2.

⁵⁹ "Polis-fallet" och "Flashback-självmordet" är mina egna benämningar på händelserna, vilka kommer att användas i framställningen.

⁶⁰ V Andersson, Carl, Josefsson, Jessica och Reuterskiöld, Annie: "Marcus, 21, sände sitt självmord på nätet", 2010-10-12.

⁶¹ Ibid.

2.4.2 "Polis-fallet" och den efterföljande debatten

Under våren år 2018 uppdagades ett särskilt stötande fall. En polisman hade under våren år 2017 uppmanat en ung kvinna att begå självmord. Kvinnan hade under en längre tid varit djupt deprimerad och berättade om sina självmordsplaner för en bekant som var polis. Istället för att ringa psykvården eller sina kollegor gav polismannen explicita instruktioner om hur kvinnan bäst skulle gå tillväga för att fullfölja sin självmordsplan.⁶² TV4 har tagit del av polisutredningen som innehåller bilder på hängsnaror och tabletter samt chattkonversationer mellan polismannen och kvinnan.⁶³ Kvinnan följde polismannens råd men hindrades i sista stund av en vän. Kvinnan polisanmälde därefter händelsen men förundersökningen lades ner med hänvisning till att det i svensk rätt inte är olagligt att instruera en annan person att ta sitt liv. Även en intern polisutredning företogs men polismannens agerande ansågs inte vara så olämpligt att några disciplinära åtgärder var befogade.⁶⁴

Händelsen har fått medial spridning och har uppmärksammats av såväl politiker som ideella organisationer. Alfred Skogberg, generalsekreterare för Suicid Zero, menar att det är stötande att det inte är kriminaliserat att instruera eller hetsa någon till att begå självmord. Han menar att det är viktigt att inte tillåta hets på internet och betonar att det är ett politikeransvar samt en fråga som borde ha uppmärksammats för länge sedan.⁶⁵ I en debattartikel skriver Skogberg att en avsaknad av kriminalisering inte är förenligt med den nollvision för självmord som regeringen antog år 2008. Han anser att ämnet förtjänar uppmärksamhet, en egen budget och fler satsningar för att fler liv ska kunna räddas. En kriminalisering noteras av Skogberg vara ett steg på vägen för att nå riksdagens nollvision.⁶⁶ Morgan Johansson (S) anser att det nuvarande regelverket är stötande oavsett av hur utbrett problemet tenderar att vara

⁶² TV4Nyhetsmorgon: "Fanny instruerades till självmord: Det kändes överkligt", 2018-03-21 (videoklipp).

⁶³ TV4Nyheter: "Polisman gav självmordstips till ung kvinna", 2018-03-19 (videoklipp).

⁶⁴ TV4Nyhetsmorgon: "Fanny instruerades till självmord: Det kändes överkligt", 2018-03-21 (videoklipp).

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Skogberg, Alfred: "Polisen friades – nu måste lagen göras om", 2018-03-20.

och menar att straffskalan bör vara hög i de fall en uppmaning leder till ett självmordsförsök eller i värsta fall till ett fullbordat självmord.⁶⁷ Även riksdagsledamöterna Roger Haddad (L) och Andreas Carlson (KD) är berörda av Polis-fallet. Haddad anser att polisens agerande är oacceptabelt och kräver att det görs en ordentlig utredning av fallet. Carlson noterar även att det är nödvändigt att se över polisens etiska riktlinjer.⁶⁸

2.5 Behovet av en kriminalisering

Flera riksdagsledamöter, däribland Andreas Carlson (KD), Anita Brodén (FP, nuvarande Liberalerna) och Christer Winbäck (FP, nuvarande Liberalerna), har i motioner till riksdagen lyft behovet av att utreda och ge förslag till åtgärder för att förhindra och förebygga självmordshets på internet.⁶⁹ Brodén noterar avsaknaden av straffrättsliga bestämmelser som reglerar hets till självmord på internet och anför att det är nödvändigt att överväga ett nytt straffstadgande som reglerar denna gärningstyp.⁷⁰ Justitieutskottet föreslog i ett betänkande att bland annat Brodéns motion skulle avslås med hänvisning till pågående utrednings- och beredningsarbeten, vilket riksdagen sedermera fastställde.⁷¹

Trots ett uttryckligt behov av att utreda ett möjligt straffansvar för hets till självmord har något banbrytande inte skett på området i skrivande stund. Efter beslut den 14 juni år 2018 tillsatte emellertid Justitiedepartementet en särskild utredare med uppgift att utreda ett eventuellt straffansvar för uppmaning till självmord. I direktivet uppmärksammas att hets till självmord utgör ett oacceptabelt och hänsynslöst beteende, vilket kan få förödande och långtgående konsekvenser. Uppmaningen kan utgöra den omständighet som gör att en särskilt sårbar person skriker till verket och faktiskt väljer att avsluta sitt liv. Det noteras vidare att gärningens kränkande natur är av sådan grad att den får anses vara betydande, även i de fall där risk för självmord inte föreligger.

⁶⁷ TV4play: ”Det blir straffbart att uppmana till självmord”, 2018-06-14 (videoklipp).

⁶⁸ TV4Nyheter: ”Krav att polis utreds efter självmordshets”, 2018-03-21 (videoklipp).

⁶⁹ Se mot. 2009/10:So616; mot. 2011/12:So326; mot. 2013/14:Kr262.

⁷⁰ Se mot. 2012/13:Kr257.

⁷¹ Se Justitieutskottet bet. 2012/13:JuU10.

Detta i synnerhet om uppmaningen sprider sig. Utredarens uppdrag är, i likhet med delar av ifrågavarande framställning, att studera dagens straffrättsliga möjligheter samt analysera huruvida det finns ett behov av en särskild kriminalisering.⁷²

⁷² Se dir. 2018:48.

3 Internets och sociala mediers framväxt

3.1 Inledning

Internet och sociala medier har som bekant en stor betydelse för dagens samhälle. Allt fler har tillgång till internet och användandet går till synes nedåt i åldrarna. Ett illustrativt exempel är att tvååringar idag använder internet i lika hög grad som fyraåringarna gjorde för fyra år sedan.⁷³ Det finns fog för uppfattningen att ungdomar idag mer eller mindre lever genom internet och sociala medier, och att fenomenet har blivit en del av deras sociala liv. Den roll som internet och sociala medier spelar för ungdomar och unga vuxna kan antagligen inte överskattas.

Eftersom uppsatsen fokuserar på hets som förekommer i den ”digitala världen” är syftet med förevarande kapitel att ge läsaren en kortfattad bakgrund till internets och sociala mediers framväxt över tid, hur användandet av internet och sociala medier har ökat samt vilka problem som kan identifieras med den nya umgängeskultur och kommunikationsform som skapats sedan internets intåg.

3.2 Definitioner

Internet betyder ”mellan nätverk” och utgör en sammankoppling mellan datorer och nätverk över hela världen.⁷⁴ Det vi idag benämner internet har sina rötter i 60-talets ARPANET, vilket var världens första nätverk. ARPANET utvecklades på uppdrag av amerikanska försvaret mellan olika amerikanska universitet i syfte att förebygga och minska datorsystems sårbarhet.⁷⁵ Internets framväxt var till en början måttfull och fram till mitten av 1990-talet

⁷³ Davidsson, Palm och Melin Mandre (2018), s. 62; se vidare om användningen av internet och sociala medier under avsnitt 3.3.

⁷⁴ Edmar (2018), s. 17.

⁷⁵ Nationalencyklopedin: ”Internet”.

användes internet främst bland akademiker.⁷⁶ Utvecklingen har därefter varit närmast explosionsartad och idag utgör internet ett publikt nätverk med spridning över hela världen.⁷⁷ Ungefär 50 procent av jordens befolkning har idag tillgång till internet och ungefär fyra miljarder använder internet och dess tjänster.⁷⁸

Sociala medier är ett samlingsnamn på olika aktiviteter som kombinerar social interaktion, teknik och användargenererat innehåll och används oftast för socialt umgänge, nyhetsförmedling, marknadsföring och underhållning.⁷⁹ De aktiviteter som inryms under beteckningen är exempelvis bloggar, internetforum och poddradio.⁸⁰ Sociala medier kännetecknas oftast av att de har formen av så kallade webbtjänster. Webbtjänsternas servrar ägs av olika företag men till skillnad från massmedier genererar användarna själva webbtjänstens innehåll och bedriver kommunikation via tjänsten. Facebook, YouTube, Twitter och Tumblr är exempel på sådana tjänster.⁸¹

3.3 Användning av internet och sociala medier i Sverige

Internet kom till Sverige år 1988.⁸² Under 1990-talet spred sig fenomenet snabbt över hela världen men bromsades därefter in. Spridningskurvan har emellertid sakteligen fortsatt att stiga i Sverige och enligt EU:s statistik har Sverige, tillsammans med bland annat Island, Norge och Danmark, högst andel internetanvändare.⁸³ Under år 2018 uppges 98 procent av svenskarna ha tillgång till internet i hemmet. Detta är en ökning med tre procentenheter sedan föregående år. Det är främst den äldre generationen (76 år och äldre) som står för den snabba ökningen. Ungefär 94 procent av befolkningen bedöms använda internet år 2018, vilket var samma siffra år 2017.⁸⁴

⁷⁶ Edmar (2018), s. 17.

⁷⁷ Carlén-Wendels (2000), s. 35.

⁷⁸ Edmar (2018), s. 18.

⁷⁹ Edmar (2018), s. 112; Nationalencyklopedin: "Sociala medier".

⁸⁰ Edmar (2018), s. 112.

⁸¹ Nationalencyklopedin: "Sociala medier".

⁸² Carlén-Wendels (2000), s. 35.

⁸³ Findahl (2014), s. 9.

⁸⁴ Davidsson, Palm och Melin Mandre (2018), s. 9 ff.

Mellan år 2005 och 2010 ökade användningen av sociala nätverk årligen med mer än tio procentenheter. År 2014 var andelen användare 72 procent och år 2018 är andelen användare 83 procent.⁸⁵ Den dagliga användningen av sociala nätverk har ökat från 56 procent år 2017 till 63 procent år 2018. Facebook, Instagram och Snapchat är de i särklass största sociala nätverken och av dessa växer Instagram mest. Även andra internetforum, såsom Flashback, används av var tredje person.⁸⁶

Bland barn och ungdomar kan en uppåtstigande trend urskönjas vad gäller nyttjandet av internet samt sociala medier och det kan konstateras att användandet idag går allt mer nedåt i åldrarna.⁸⁷ Internets och sociala mediers popularitet har i hög grad att göra med identitetskapande, att upprätta och behålla relationer, att bli synliggjord och känslan av att tillhöra en grupp. Den samhällseliga mediemiljö som barn och ungdomar växer upp i idag präglas av uppmuntran till socialitet och synlighet, och användningen av internet och sociala medier utgör idag en plattform för umgänge, lärande och lek.⁸⁸

Idag använder vart fjärde spädbarn internet och vid fyra års ålder använder så gott som alla internet (96 procent). Av de barn som är tio år och använder internet besöker ungefär 52 procent av dem sociala medier.⁸⁹ En dominerande andel användare av Snapchat är barn och ungdomar. Ungefär 97 procent av flickorna och 92 procent av pojkarna på högstadiet (12–15 år) använder tjänsten och 91 procent respektive 85 procent gör det dagligen.⁹⁰ En stor andel barn och ungdomar har dessutom tillgång till egen mobiltelefon, vilket möjliggör ett lättare nyttjande av internet och dess tjänster. Från tio års ålder har ungefär nio av tio barn en egen mobiltelefon.⁹¹

⁸⁵ Findahl (2014), s. 29; Davidsson, Palm och Melin Mandre (2018), s. 48.

⁸⁶ Davidsson, Palm och Melin Mandre (2018), s. 48.

⁸⁷ Ibid, s. 61–67.

⁸⁸ Carlsson (2016), s. 490 f.

⁸⁹ Davidsson, Palm och Melin Mandre (2018), s. 62, 67.

⁹⁰ Ibid, s. 54 f.

⁹¹ Ibid, s. 63.

3.4 Nättrakasserier

Samtidigt som samhällets digitaliseringsutveckling skapar nya former för kommunikation skapar internets öppenhet även sårbarhet.⁹² I dagens samhälleliga debatt är hot, trakasserier, sexism och mobbning på internet tämligen vanligt förekommande teman.⁹³ De som mobbar och sprider hat på internet betraktar vanligtvis internet som en arena där ansvarsfrihet råder. Eftersom förövaren slipper se sitt offer i ögonen utvidgas området för vad som kan anses vara ett godtagbart beteende. Att bete sig kränkande mot en annan person på internet bedöms därför inte vara lika allvarligt som att kränka en person på exempelvis dess arbetsplats eller i skolan.⁹⁴

Såväl media som skola och politiker har under de senaste åren uppmärksammat den nya företeelsen och internet har kommit att framställas som en ny arena för mobbning, hot och trakasserier.⁹⁵ Internationell forskning visar att andelen ungdomar och unga vuxna som anser sig ha varit utsatta för nättrakasserier ökar, vilket torde vara ett resultat av den ökade användningen av sociala medier. Kvinnor är enligt en undersökning mest utsatta för kränkningar på internet och gruppen kvinnor i åldern 16–25 anger oftare än gruppen kvinnor i åldern 31–40 att de utsatts för nätkränkningar.⁹⁶ Enligt Friends rapport från år 2017 uppger ungefär 35 procent av de tillfrågade barn och ungdomarna att de har blivit utsatta för kränkningar genom mobil, dator eller surfplatta under det senaste året. Ungefär var tionde uppger även att de blivit utsatta för nätmobbning.⁹⁷ Enligt forskare finns det en tydlig koppling mellan att ha blivit utsatt för nätmobbning och psykisk ohälsa. De ungdomar och unga vuxna som blivit utsatta för mobbning på internet har i större utsträckning visat tecken på depression.⁹⁸

⁹² BRÅ rapport 2015:6, s. 7; Carlsson (2016), s. 505.

⁹³ Carlsson (2016), s. 505.

⁹⁴ Sackemark och Schultz (2015), s. 15.

⁹⁵ BRÅ rapport 2015:6, s. 5; SOU 2016:7, s. 147.

⁹⁶ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, *Nätkränkningar- Svenska ungdomars normer och beteenden* s. 6, 28.

⁹⁷ Friends: ”Friends nätrapport 2017”, s. 10.

⁹⁸ SOU 2016:7, s. 156.

4 Straffrättsligt ansvar

4.1 Inledning

I detta kapitel beskrivs de objektiva förutsättningarna för att straffansvar ska kunna aktualiseras. Som redogörs för i uppsatsens senare del ska kriminalisering ske som en sista utväg.⁹⁹ Av denna anledning är det nödvändigt att i första hand undersöka huruvida straffansvar är möjligt med *nuvarande lagstruktur*.

Inledningsvis följer en redogörelse för själva brottsbegreppet, med särskilt fokus på gärningsculpa. Därefter belyses och redovisas de straffbestämmelser och praxis som är av betydelse för översynen av dagens straffrättsliga skydd. Som nämnts under avgränsningskapitlet har jag valt att redogöra för ett visst antal brottsbestämmelser och läsaren ska ha i åtanke att det är möjligt att andra straffbestämmelser kan aktualiseras. De nedan beskrivna brottstyperna bedöms emellertid tillsammans ge en bra bild av rådande rättsläge.

4.2 Brottsbegreppet

Av 1 kap. 1 § BrB framgår att ett *brott* är en gärning som är beskriven i en författning och för vilken straff, vilket inbegriper böter eller fängelse, är föreskrivet. För att det ska vara fråga om en brottslig gärning är det emellertid inte tillräckligt att en gärning är belagd med straff. Härtill krävs att andra brottsrekvisit är uppfyllda. Jareborg delar in dessa brottsförutsättningar i två kategorier vilka benämns A-nivån (rekvisit för otillåten gärning) samt B-nivån (rekvisit för personligt ansvar). Denna distinktion kan enligt Jareborg även uttryckas med termerna gärningsrekvisit och ansvarsrekvisit. A- och B-nivån delas i sin tur upp i vardera två undergrupper.¹⁰⁰ Jareborgs brottsbegrepp kan följaktligen struktureras på följande sätt:

⁹⁹ Se Jareborg (2001), s. 46; Se vidare avsnitt 8.2.

¹⁰⁰ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 58 f.

A. REKVISIT FÖR OTILLÅTEN GÄRNING
A1 Brottsbeskrivningsenlighet
A2 Frånvaro av rättfärdigande omständigheter
B. REKVISIT FÖR PERSONLIGT ANSVAR
B1 Det allmänna skuldkravet
B2 Frånvaro av ursäktande omständigheter

För att det ska vara fråga om en brottslig gärning krävs det att *samtliga* rekvisit, det vill säga rekvisiten för otillåten gärning och personligt ansvar, är uppfyllda.¹⁰¹ Som nämnts i avgränsningskapitlet kommer enbart delar av A1-nivån att redogöras för närmre i denna framställning.

4.3 Brottsbeskrivningsenlighet

4.3.1 Straffbelagd gärning

Som ett första steg i bedömningen av huruvida ett brott har begåtts tas utgångspunkt i den gärning som är föremål för bedömning. I brottsbalken återfinns enskilda straffbestämmelser där brottsbeskrivningen anger gärningens säregna rekvisit. Att en gärning är brottsbeskrivningsenlig innebär att den uppfyller brottsbeskrivningens samtliga krav eller att gärningen omfattas av definitionen i någon av de så kallade osjälvständiga brottsformerna.¹⁰²

Termen gärning inbegriper både *handling* och *underlåtenhet*. Med handling avses sådana mänskliga handlingar som är föremål för individens kontroll, och därav är beroende av bland annat individens motiv, avsikter och önskemål, så kallade handlingar i strikt mening. Detta ska skiljas från kroppsrorelser som inte är föremål för individens kontroll. Endast undantagsvis kan en person bli straffrättsligt ansvarig även om denne saknat förmåga att kontrollera sina kroppsrorelser.¹⁰³

¹⁰¹ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 59.

¹⁰² Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 60; Jareborg (1984), s. 67.

¹⁰³ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 72 ff.

4.3.2 Orsakande och gärningsculpa

Flertalet brottsbeskrivningar stadgar ett uttryckligt krav på någon form av orsakande, såsom orsakandet av annans död. Bestämmelsernas handlingsverb är många gånger öppna och eftersom kausalitet inte har några klara gränser kan således många orsakanden inrymmas under brottsbestämmelserna.¹⁰⁴ I praktiken är följaktligen orsaksbedömningen relativt enkel att göra och vid den straffrättsliga bedömningen står det ofta klart att det föreligger ett samband mellan gärningen och följden. Svårare är däremot att bedöma huruvida orsakssammanhanget är sådant att gärningen ska betraktas som brottslig.¹⁰⁵

Av naturliga skäl kan inte alla orsakanden av en inträffad följd bedömas vara straffbara. Exempelvis ter det sig vara orimligt att ådöma en person som under hela sitt liv har försett sin kamrat med cigaretter ansvar för vållande till annans död om kamraten sedermera dör av lungcancer till följd av rökningen.¹⁰⁶ Att en person har orsakat en följd är följaktligen en nödvändig, men inte ensamt tillräcklig, förutsättning för att konstatera att ett brott har begåtts och det krävs ytterst en gräns vad gäller ramen för straffrättsligt ansvarsutkrävande. För att kunna konstatera huruvida kravet på brottsbeskrivningsenlighet är uppfyllt, är det av vikt att komplettera tolkningen av brottsbestämmelsernas lydelse med allmänna principer som begränsar antalet straffrättsligt relevanta orsakanden. I syfte att särskilja straffrättsligt relevanta orsakanden från irrelevanta, finns flera utarbetade principer och metoder att falla tillbaka på. Dessa metoder sammanfattar Asp, Ulväng och Jareborg under beteckningen *gärningsculpa*, ett begrepp som fokuserar på gärningen som sådan samt huruvida denna kan betraktas vara oaktsam.¹⁰⁷

Vid en gärningsculpabedömning ska två frågor besvaras jakande för att brottsbeskrivningsenlighet ska anses föreligga. Inledningsvis krävs det att gärningsmannen kan tillskrivas en *kontrollerad gärning* som innefattar ett

¹⁰⁴ Ibid, s. 73, 134 f.

¹⁰⁵ Ibid, s. 78.

¹⁰⁶ Ibid, s. 62.

¹⁰⁷ Ibid, s. 135.

otillåtet risktagande (vilket i praktiken innebär att gärningen har varit oaktsam). Vidare krävs det att denna oaktsamhet har orsakat den brottsbeskrivningsenliga följden på ett *relevant* sätt.¹⁰⁸

En, av gärningsmannen, utförd *kontrollerad gärning* är helt avgörande för huruvida ett brott ska anses vara begånget. Enligt Asp, Ulväng och Jareborg är en handling kontrollerad om ”gärningsmannen på order kan avsluta eller hejda det kausala skeende som hans handlande innebär”. En kontrollerad handling ska inte förstås som att gärningsmannen i egentlig mening måste ha full kontroll över händelseförloppet. Det krävs således inte att gärningsmannen är medveten om vad denne håller på att orsaka eller på något sätt förstår att denne har kontroll.¹⁰⁹

I de fall gärningsmannen, genom sin kontrollerade gärning, har kontroll över hela händelseförloppet och därmed även över den straffbelagda gärningens fullbordan, så kallat *kontrollerat orsakande*, är kravet på gärningsculpa uppfyllt genom att gärningsmannen kontrollerat frambringat följden. Om gärningsmannen istället enbart har kontroll över en del av händelseförloppet och därefter förlorar kontrollen rör det sig om ett så kallat *okontrollerat orsakande*. I dessa fall fordras en bedömning av huruvida gärningen innefattat ett otillåtet risktagande samt om följden orsakats på ett relevant sätt.¹¹⁰

För att en gärning ska innebära ett *otillåtet risktagande* krävs det att gärningsmannen genom sin gärning har företagit en *risk* samt att risken är av sådan beskaffenhet att det finns *goda skäl att avstå*.¹¹¹ Varje dag företas en mängd handlingar som utgör risker. Alla dessa risker kan emellertid inte betraktas som straffrättsligt relevanta. En risk betraktas vara relevant enbart om den anses vara beaktansvärd. Att exempelvis kasta ner en tegelsten från ett hus innebär en risk för skada på såväl människor som egendom. Enbart själva

¹⁰⁸ Ibid, s. 135.

¹⁰⁹ Ibid, s. 139.

¹¹⁰ Ibid, s. 141 ff.

¹¹¹ Ibid, s. 149.

existensen av denna risk anses utgöra starka skäl för en ansvarsfull person att avstå ifrån att företa den kontrollerade handlingen.¹¹²

För att bedöma huruvida en risk är beaktansvärd krävs det att bedömaren kan identifiera vilka sorts risker gärningen är behäftad med samt hur stor risken är för att följden ska inträffa. Ju allvarligare en följd är, desto mindre krav ställs på riskens förverkligande för att en gärning ska bedömas utgöra ett otillåtet risktagande. Riskbedömningen ska ske utifrån gärningsmannens perspektiv och hur världen var beskaffad vid tidpunkten för gärningen. Den kunskap och erfarenhet som är tillgänglig i efterhand ska således lämnas utan avseende. Enligt Asp, Ulväng och Jareborg ska en kausallinje som leder till den oönskade följden framstå som plausibel för en person i gärningsmannens position.¹¹³

Vad som anses utgöra *goda skäl att avstå* från att företa handlingar som innefattar risker är en knivig fråga, och det är ytterst upp till domstolarna att bestämma vilka handlingar personer ska tillåtas företa. Det blir i grunden en normativ bedömning som kan variera beroende på exempelvis tidsperiod, olika samhällen och sammanhang. Till sin hjälp har domstolarna konstituerat så kallade aktsamhetsstandarder vilka utgör standarder för vad som kan bedömas vara ett godtagbart beteende. Sedvana, ordningsregler och arbetsinstruktioner är exempel på standarder av ifrågavarande slag. Vid avsaknad av aktsamhetsstandarder har domstolen att beakta hur en normalt aktsam person på samma livsområde skulle bedöma en liknande situation.¹¹⁴ Vidare har även gärningsmannens sociala roll och allmänna kapacitet i viss mån betydelse för bedömningen. Detta är enligt Asp, Ulväng och Jareborg ett uttryck för den så kallade *övertagandegrundsatsen* vilken ställer ett högre krav på personer som besitter särskild kunskap, erfarenhet eller utbildning på det verksamhetsområde som denne utövar.¹¹⁵

¹¹² Ibid, s. 139, 147 f.

¹¹³ Ibid, s. 149 f.

¹¹⁴ Ibid, s. 155 f.

¹¹⁵ Ibid, s. 158.

Ytterligare en grundsats, *förtroendegrundsatsen*, ska enligt Asp, Ulväng och Jareborg beaktas vid culpabedömningen. Förtroendegrundsatsen ska förstås som att det presumeras att andra människor handlar någorlunda rationellt. Gärningsmannen har således att utgå ifrån att andra människor exempelvis inte handlar brottsligt eller oaktsamt. Presumtionen vederläggs emellertid i de fall det framkommer att gärningsmannen haft anledning att anta att någon skulle handla irrationellt.¹¹⁶

Enligt Asp, Ulväng och Jareborg kan *relevanskravet* uttryckas som att ”någon i gärningsmannens position skall ha haft anledning att ta det konkreta händelseförloppet i beräkning och att det tillhör den klass av händelseförlopp som gör den kontrollerade gärningen oaktsam”. Med andra ord utkrävs straffrättsligt ansvar för de fall där orsakandet varit förutsebart för någon i gärningsmannens position, och där de skäl som kunde identifieras för att avstå från att företa gärningen förverkligats.¹¹⁷

Det ska emellertid framhållas att det inte alltid är enkelt att avgöra huruvida ett otillåtet risktagande är relevant i förhållande till den oönskade följden. Om ett händelseförlopp exempelvis är utdraget ter det sig svårare att göra en avgränsning mellan relevanta och irrelevanta orsakande. Likaså uppstår en gränsdragningsproblematik i de fall där det finns alternativa eller kumulerande risktagande som har påverkat händelseförloppet.¹¹⁸

4.4 Möjliga brottsrubriceringar för det tänkta brottet hets till självmord

Som nämndes inledningsvis i kapitlet, är det nödvändigt att företa en bedömning av huruvida straffansvar för hets till självmord är möjligt med *existerande lagstruktur*. Detta eftersom kriminalisering inte ska ske som en första åtgärd. Nedan beskrivs därför de straffbestämmelser som kan aktuali-

¹¹⁶ Ibid, s. 160.

¹¹⁷ Ibid, s. 164 f.

¹¹⁸ Ibid, s. 165 f.

seras för det tänka brottet hets till självmord. Dessa brottstyper och dess rekvisit kommer sedermera att analyseras i kapitel sju i syfte att utröna möjligt straffansvar. Vid beskrivningen kommer en redogörelse för samtliga rekvisit i varje straffbud inte att göras. Istället företas ett försök att belysa de centrala delarna av brottsbestämmelserna som är av relevans för det tänkta brottet.

4.4.1 Mord och dråp

I 3 kap. 1 § BrB återfinns bestämmelsen om mord och lyder som följer:

Den som berövar annan livet, döms för *mord* till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller, om omständigheterna är försvårande, på livstid.

Mord utgör grundformen för uppsåtligt dödande och förutsätter enligt dess lydelse att en person berövar någon annan livet. Det finns många tillvägagångssätt att beröva någon livet på och i princip alla typer av orsakande omfattas av bestämmelsen. Alla gärningar som resulterar i en annan persons död kan emellertid inte betraktas som mord. Som kommit till uttryck under avsnitt 4.3.2 görs en åtskillnad mellan relevanta och irrelevanta orsakanden och bland de bedömningssvårigheter som kan urskiljas är gärningsculpabedömningen en av dem.¹¹⁹

I 3 kap. 2 § BrB stadgas bestämmelsen om dråp och lyder som följer:

Är brott som i 1 § sägs med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller eljest att anse som mindre grov, dömes för *dråp* till fängelse, lägst sex och högst tio år.

Definitionen av ett dråp är ett mord som, på grund av särskilda omständigheter hänförliga till det enskilda fallet, kan betraktas som mindre grovt. Exempel på omständigheter som medför att gärningen kan bedömas som dråp är olika typer av fysisk och psykisk provokation, felbedömningar vid nödsituationer och andra omständigheter som har givit gärningsmannens anledning att handla i affekt.¹²⁰ Starkt förenklat framhåller Dahlström, Strand och Westerlund att dråp föreligger i de fall då ”en utomstående kan ha viss förståelse

¹¹⁹ Jareborg m.fl. (2015), s. 21.

¹²⁰ Jareborg m.fl. (2015), s. 23; Dahlström, Strand och Westerlund (2017), s. 103.

för gärningsmannens handlande, även om domstolen inte kan acceptera detta”.¹²¹

4.4.2 Vållande till annans död

I 3 kap. 7 § BrB stadgas följande:

Den som av oaktsamhet orsakar annans död, döms för *vållande till annans död* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Är brottet grovt, döms till fängelse i lägst ett och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas

1. om gärningen har innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag, eller
2. om gärningsmannen, när det krävts särskild uppmärksamhet eller skicklighet, har varit påverkad av alkohol eller något annat medel eller annars gjorts sig skyldig till en försummelse av allvarligt slag.

För att en person ska dömas för vållande till annans död krävs det att gärningsmannen har orsakat offrets död och att gärningsmannen har varit oaktsam. Av förarbetena till lagrummet framgår att brottet kan förekomma i många olika situationer av skiftande karaktär.¹²² De avgörande frågorna är normalt huruvida gärningsculpa samt personlig culpa förelegat.¹²³

Det krävs inte att gärningsmannen själv har tillfogat offret skadan för att straffansvar ska föreligga. Straffansvar kan föreligga exempelvis på grund av en tidigare handling.¹²⁴ I NJA 1966 s. 30 dömdes en bilist för vållande till annans död då han genom oaktsamhet orsakat sin passagerares död. Den åtalade mannen hade företagit en omkörning och kolliderat med en mötande bilist varpå mannens passagerare slungats ut ur bilen och blivit liggandes på vägen. Passageraren blev därefter överkörd av en annan bild och avled.

4.4.3 Misshandel

I 3 kap. 5 § BrB föreskrivs följande:

Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för *misshandel* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

¹²¹ Dahlström, Strand och Westerlund (2017), s. 103.

¹²² Prop. 1993/94:44, s. 45.

¹²³ Jareborg m.fl. (2015), s. 26.

¹²⁴ Holmqvist m.fl. (2013a), BrB 3:7 s. 2.

Den brottsliga gärningen förutsätter att en person tillfogar någon annan kroppsskada, sjukdom eller smärta. Lagstiftaren har inte ansett det vara lämpligt att närmre precisera vilka tillvägagångssätt som kan föranleda att misshandelsbrottet aktualiseras. Detta eftersom misshandelsbrottet kan förövas genom en mängd sätt, däribland med tillhyggen, vapen och förgiftning.¹²⁵ Vad gäller tillfogandet av sjukdom inbegrips även psykisk sjukdom och psykisk invaliditet. Lagstiftaren har tydliggjort att svårare former av psykisk påverkan kan falla under misshandelsbegreppet.¹²⁶ Hur dessa former tar sig uttryck för att det ska vara fråga om misshandel är emellertid upp till rättstillämparen att ta ställning till och bedöma.¹²⁷

I det fall misshandeln leder till att offret dör döms gärningsmannen för misshandel och vållande till annans död i brottskonkurrens. Ett krav är emellertid att brottsförutsättningarna för vållande till annans död är uppfyllda.¹²⁸

4.4.4 Olaga tvång

Av 4 kap. 4 § BrB framgår följande:

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar någon att göra, tåla eller underlåta något döms för *olaga tvång* till böter eller fängelse i högst två år. Om någon med sådan verkan utövar tvång genom hot att åtala eller ange någon annan för brott eller att lämna menligt meddelande om någon annan, döms också för olaga tvång, om tvånget är otillbörligt.

Om brottet är grovt döms för grovt olaga tvång till fängelse i lägst nio månader och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen

1. har innefattat våld av allvarligt slag
2. har innefattat hot som påtagligt har förstärkts med hjälp av vapen, sprängämne eller vapenattrapp eller genom anspelning på ett våldskapital eller som annars har varit av allvarligt slag, eller
3. annars har varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

Straffbestämmelsen olaga tvång innehåller ett skydd för individens handlingsfrihet. Det handlingssätt som i detta fall medför straffansvar är de fall då en person tvingar någon att göra, tåla eller underlåta något. Offret ska således ha tvingats att företa en disposition.¹²⁹ Som tvång inbegrips både relativt och

¹²⁵ Prop. 1987/88:14, s. 17; Holmqvist (2013a), BrB 3:5 s. 3.

¹²⁶ Prop. 1987/88:14, s. 17.

¹²⁷ Holmqvist m.fl. (2013a), BrB 3:5 s. 3.

¹²⁸ Ibid, BrB 3 kap. s. 6.

¹²⁹ Jareborg m.fl. (2015), s. 54.

absolut tvång. Relativt tvång innefattar tvång där offret känner sig tvungen att företa den aktuella dispositionen. Med absolut tvång förstås de fall där offret inte har haft några valmöjligheter. Den tvungne kan exempelvis nödgas tåla att något händer utan att denne har möjlighet att agera.¹³⁰

För att straffansvar ska utdömas krävs det även att tvånget är otillbörligt, vilket uttryckligen anges i lagtexten vid hot att åtala någon för brott, hot att ange någon annan för brott samt hot om att lämna menligt meddelande. Dahlberg, Strand och Westerlund menar emellertid att rekvisitet är av generell karaktär och att tvånget således i samtliga fall måste vara otillbörligt. Avgörande för huruvida tvånget är otillbörligt görs med utgångspunkt i tvångets syfte. Om gärningsmannen har utövat tvånget med syfte att skada bör tvånget som regel anses vara otillbörligt.¹³¹

Vad gäller rekvisitet om hur tvånget ska ha utövats kan något sägas om ”hot att om någon annan lämna menligt meddelande”. Uttrycket ska tolkas restriktivt och således torde inte varje ofördelaktigt meddelande omfattas. Dahlström, Strand och Westerlund noterar att meddelandet ska vara av sådan karaktär att personen i fråga riskerar socialt utanförskap.¹³² Det ska följaktligen röra sig om ett meddelande som närmast har karaktären av ett ”tvångsmedel”, det vill säga meddelandet ska omfatta sådan information som den tvungne vill hemlighålla.¹³³

4.4.5 Ofredande

I 4 kap. 7 § BrB stadgas följande:

Den som fysiskt antastar någon annan eller utsätter någon annan för störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande döms, om gärningen är ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt, för *ofredande* till böter eller fängelse i högst ett år.

¹³⁰ Dahlström, Strand och Westerlund (2017), s. 130.

¹³¹ Ibid, s. 130.

¹³² Ibid, s. 131.

¹³³ Jareborg m.fl. (2015), s. 56.

Som nämnts inledningsvis i framställningen trädde bestämmelsens nuvarande lydelse i kraft den 1 januari år 2018 efter beslut om att det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten skulle stärkas och moderniseras för att bättre anpassas till dagens teknik- och samhällsutveckling.¹³⁴

För att en person ska kunna ådömas straffansvar krävs det att det är fråga om en gärning som är ägnad att kränka någons frid på ett kännbart sätt.¹³⁵ Med anledning av lydelsen ”ägnad att” har brottskonstruktionen ändrats och ofredandebrottet har kommit att utformas som ett så kallat abstrakt farebrott. Det krävs därför inte att det har uppstått en verklig fara i det enskilda fallet, utan det är tillräckligt att handlingen normalt sett eller genomsnittligt sett innebär en fara.¹³⁶ Regeringen har emellertid framhållit att viss hänsyn till den enskilda situationen och till målsägande måste göras, eftersom det annars uppkommer svårigheter att avgöra hur brottet exempelvis ska bedömas straffvärdemässigt.¹³⁷

Vad gäller kravet att gärningen ska ha varit ägnad att kränka en persons frid på ett kännbart sätt, menar regeringen att inte alla ageranden som uppfattas som ovälkomna, obehagliga eller otrevliga ska falla under bestämmelsen. De gärningar som en person rimligen bör tåla faller därför utanför regleringen, medan gärningar som mer påtagligt kan störa, orsaka oro eller obehag omfattas av lydelsen. Av betydelse är också förhållandena vid yttrandet. Den omständighet att yttrandet har riktats mot en särskilt sårbar person eller till en person i beroendeställning bör i det enskilda fallet beaktas, likaså om uttalandet sker obefogat och överraskat samt på en publik plattform.¹³⁸

Vidare krävs att gärningsmannen har utsatt någon annan för fysiskt antastande, störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande. Annat hänsynslöst agerande är en allmänt hållen formulering och syftar till att fånga upp övriga

¹³⁴ Se prop. 2016/17:222, s. 1.

¹³⁵ Ibid, s. 59.

¹³⁶ Dahlström, Strand och Westerlund (2017), s. 21.

¹³⁷ Prop. 2016/17:222, s. 59.

¹³⁸ Ibid, s. 60, 63 och 99 f.

sätt som straffvärda fridskränkningar kan begås på.¹³⁹ Ett agerande av ifrågavarandeslag kan enligt förarbetena ”ske såväl genom direkta angrepp på sinnen som genom angrepp via internet eller andra kommunikationsformer”.¹⁴⁰

Att framföra kränkande uttalanden omfattas oftast av straffbudet för olämplighet i 5 kap. 3 § BrB. I samband med att ofredandebrottet utvidgades diskuterades emellertid i vilken omfattning ett yttrandes innehåll skulle kunna omfattas av ofredanderegleringen.¹⁴¹ HD har tidigare uttalat att om yttrandet inte har framförts på ett sådant sätt att gärningen som helhet kan betraktas som hänsynslös, till exempel om utomstående personer har bevittnat eller uppmärksammat yttrandet, är det inte tillräckligt att grunda straffansvar om personen enbart vid ett enskilt tillfälle har framfört kränkande uttalanden mot en annan person.¹⁴² Regeringen har ändå uttalat att även enskilda yttranden i vissa speciella situationer, under förutsättning att gärningen är ägnad att kränka någons frid på ett kännbart sätt, bör anses utgöra ett hänsynslöst agerande. I praktiken innebär detta att ofredandebrottet således inte enbart straffbeläggs hur en person yttrar sig utan även *vad* personen i fråga uttalar. Regeringen framhåller att det bör utgöra ett hänsynslöst agerande att uttala sig ifrågasättande om en persons människovärde, rätt till liv och till sin trygghet eller att framföra hatiska yttranden gentemot någon. Att med emfas uppmuntra någon att begå självmord är ett exempel av ifrågavarande slag.¹⁴³

4.5 Praxis

Svensk praxis som berör hets till självmord är obefintlig. Under utredningsarbetet av denna uppsats har ingen dom påträffats som behandlar hets till självmord i den bemärkelse som denna framställning avser att behandla. I detta sammanhang kan det även noteras att varken Flashback-självmordet eller Polis-fallet ledde till några efterföljande straffrättsliga, eller disciplinära, åtgärder.

¹³⁹ Ibid, s. 62.

¹⁴⁰ Ibid, s. 99.

¹⁴¹ Ibid, s. 62.

¹⁴² Se NJA 2000 s. 661.

¹⁴³ Prop. 2016/17:222, s. 63.

Ett mål som har viss betydelse för ifrågavarande framställning rör ett fall från år 2013. I målet stod en man åtalad för att, bland annat medelst hot om att sprida sexuellt kränkande bilder, tvingat en 13-årig flicka till att utföra sexuella handlingar på sig själv. Åklagaren gjorde gällande att gärningarna, som skett på internet, skulle rubriceras som grovt utnyttjande av barn för sexuell posering och grovt sexuellt övergrepp mot barn.¹⁴⁴ Åklagaren avstod emellertid från att åtala mannen för vållande till annans död med hänvisning till att det är en juridisk omöjlighet att hålla någon juridiskt ansvarig för annans självmord.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Se Göta Hovrätt mål nr B 3104–13 och Örebro Tingsrätt mål nr B 1271–13.

¹⁴⁵ Wiman, Erik & Sköld, Josefine, ”Linns mamma: domen är ett stort hån”, 2013-11-04.

5 Legalitetsprincipen

5.1 Inledning

I detta kapitel beskrivs legalitetsprincipen och dess beståndsdelar, med huvudsakligt fokus på det så kallade praeter legem-förbudet och analogiförbudet. Detta eftersom dessa förbud får anses vara av störst betydelse för uppfyllandet av förevarande framställnings syfte.

Intentionen med kapitlet är att skapa förståelse för en av de rättsstatliga principer som genomsyrar den svenska rättstillämpningen. Som nämnts vid flera tillfällen i framställningen ska kriminalisering inte ske som en förstahandsåtgärd. Det är därför nödvändigt att undersöka huruvida det tänkta brottet kan inrymmas under *existerande straffbestämmelser*. Legalitetsprincipen spelar i detta hänseende en stor och avgörande roll, varför en beskrivning av dess beståndsdelar fordras.

5.2 Om legalitetsprincipen

Det straffrättsliga systemet har en stor inverkan på den enskilde individen genom dess betydande maktresurser. Av denna anledning är det nödvändigt att det straffrättsliga maktutövandet kan begränsas och närmre preciseras, vilket legalitetsprincipen utgör en garanti för.¹⁴⁶

Legalitetsprincipen uttrycks ofta med de latinska sentenserna *nulla poena sine lege*, *nulla poena sine crimine*, *nullum crimen sine poena legali*, det vill säga inget straff utan lag, inget straff utan brott och inget brott utan kriminalisering i lag. Formuleringen myntades i början av 1800-talet av den tyska straffrättsteoretikern Feuerbach, men har anor längre tillbaka i tiden. Principen utvecklades av upplysningstidens filosofer och utgjorde närmast en reaktion mot domstolarnas och furstarnas godtycke.¹⁴⁷ Legalitetsprincipen fick

¹⁴⁶ Frände (2012), s. 29; Leijonhufvud, Wennberg, Ågren (2015), s. 28.

¹⁴⁷ SOU 1988:7, s. 43; Jareborg (2001), s. 57.

sitt legislativa genombrott och gavs internationellt erkännande under franska revolutionen i 1789 års deklARATION om mänskliga och medborgarliga friheter. Den kom senare att vara en del i 1791 respektive 1795 års franska konstitutioner samt i Code Pénal (1810) och i den bayerska strafflagen (1813).¹⁴⁸ Idag utgör legalitetsprincipen en väsentlig beståndsdel i de civiliserade länder som gör anspråk på att vara en rättsstat.¹⁴⁹ För svenskt vidkommande har legalitetsprincipen respekterats i åtminstone 200 år.¹⁵⁰

Legalitetsprincipens efterlevnad fungerar som en rättssäkerhetsgaranti som underbyggs av medborgarnas rätt till trygghet och säkerhet likväl av att göra den straffrättsliga maktutövningen kontrollerbar.¹⁵¹ Genom att ställa krav på lagstiftningens utformning till den grad att medborgarna tillförsäkras möjlighet att förutse när och hur straffrättsliga ingripanden kan bli aktuella, främjar principen ytterst det straffrättsliga systemets förutsebarhet. Principen härleds från den så kallade *konformitetsprincipen* som innefattar ett principiellt krav på att ingen får ådömas straff eller annan brottspåföljd om denne inte kunnat rätta sig efter lagen.¹⁵² Att skapa förutsebarhet ska emellertid inte förstås som att skapa ett straffrättsligt system som gör det möjligt för alla juridiskt oskolade lekmän att bedöma huruvida en viss handling är straffbar. Detta grundar sig delvis på att de områden som lagstiftaren har att reglera är av komplex natur. Kravet på förutsebarhet anses vara uppfyllt i de fall då en lekman, genom att vända sig till en juridiskt kunnig person, kan erhålla information beträffande lagligheten av ett visst handlande.¹⁵³

I den svenska rättsordningen framgår legalitetsprincipen av 1 kap. 1 § BrB där det stadgas att ”brott är en gärning som är beskriven i denna balk eller i annan lag eller författning och för vilken straff som sägs nedan är föreskri-

¹⁴⁸ Sundell, JT 1994/95, s. 97.

¹⁴⁹ Jareborg (1984), s. 40.

¹⁵⁰ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 45.

¹⁵¹ Frände (1989), s. 160; Asp (2002), s. 267.

¹⁵² Jareborg (1984), s. 40.

¹⁵³ Thornstedt (1955), s. 337.

vet”. Legalitetsprincipen ges även stöd av 2 kap. 10 § första stycket regeringsformen (RF), 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken samt av artikel 7 i Europakonventionen.¹⁵⁴

Idag anses det inte vara försvarligt att betrakta den straffrättsliga legalitetsprincipen som enbart *en princip*.¹⁵⁵ Den finske rättsvetenskapsmannen Frände har i sin avhandling brutit ned principen i olika beståndsdelar och menar att den kan ses som en sammansättning av fyra logiskt fristående rättsregler: praeter legem-förbudet, retroaktivitetsförbudet, analogiförbudet samt obestämthetsförbudet.¹⁵⁶

5.2.1 Närmare om praeter legem-förbudet

Praeter legem-förbudet, eller det så kallade föreskriftskravet, riktar sig till både lagstiftaren och rättstillämparen. Förbudet innebär att det krävs stöd i en föreskrift för att ett brott ska anses vara begånget samt för att kunna ådöma en person straffansvar.¹⁵⁷ Vilken typ av föreskrift som krävs är beroende av rättstradition. I civil law-länder skiljer det sig åt vilken typ av föreskrift som fordras.¹⁵⁸ För svenskt vidkommande kan emellertid förbudet förklaras som att lagstiftaren inte bör tillåta att en brottspåföljd ådöms utan direkt stöd i lag medan domaren inte bör ådöma brottspåföljd utan direkt stöd i lag.¹⁵⁹

Att grunda ett straffrättsligt ansvar på en gärning som inte omfattas av lagtext är således förbjudet och det uppställs ett krav på att gärningen uppfyller det aktuella straffbudets rekvisit.¹⁶⁰ Av denna anledning utgör bland annat sedvana och moralnormer förbjudna rättskällor som inte får tillämpas vid ansvarsbedömningen. Praeter legem-förbudet fordrar även att rättstillämparen kan härleda rättsregler från bestämmelser samt genom att utgå ifrån generella

¹⁵⁴ Asp (2002), s. 268; Leijonhufvud, Wennberg, Ågren (2015), s. 28.

¹⁵⁵ Se bland annat Jareborg (1992), s. 93.

¹⁵⁶ Frände (1989), s. 2 ff.; Frände (2012), s. 30 f.

¹⁵⁷ Jareborg (1992), s. 94; Asp (2002), s. 269.

¹⁵⁸ Asp (2002), s. 269.

¹⁵⁹ Jareborg (1992), s. 94.

¹⁶⁰ Frände (2012), s. 31 f.

rättsregler och fakta nå fram till en individualiserad domsregel som är avgörande för målet i fråga.¹⁶¹

Vid snabb samhällsutveckling eller vid kriser har lagstiftaren ibland svårigheter att hinna med sina arbetsuppgifter, varför det ofta uppställs ett krav på att domstolarna ska skapa och utveckla rätten. Detta agerande strider emellertid mot föreskriftskravet.¹⁶²

5.2.2 Närmare om analogiförbudet

Inledningsvis ska en åtskillnad göras mellan laganalogi och rättsanalogi. *Laganalogi* innebär att ett visst konkret lagbud tillämpas på ett oreglerat fall som är likartat det fall som lagbudet behandlar. *Rättsanalogi* å andra sidan innebär att rättsinstansen, i avsaknad av tillämpliga straffbud, applicerar allmänna principer inom strafflagstiftningen analogt på ett konkret oreglerat fall och således finner en lösning.¹⁶³ I förevarande framställning avses laganalogi när begreppet analogi används.

Analogiförbudet innebär att en straffbestämmelses ordalydelse uppställer en yttre gräns som inte får överskridas av en tolkning som syftar till att realisera straffbudets ändamål. Med andra ord föreligger ett förbud mot att tillämpa straffföreskrifterna utanför dess betydelseområde.¹⁶⁴ I brottsbalkskommentaren har förbudet formulerats som att det är förbjudet att tillämpa en straffbestämmelse om det står klart att det aktuella fallet inte kan inrymmas under straffbudet i fråga.¹⁶⁵ Peczenik definierar analogi som att det aktuella fallet ”ligger utanför det språkligt naturliga tillämpningsområdet för den ifrågavarande lagbestämmelsen, det vill säga både utanför dess kärna och dess periferi men fallet bedöms ändå med stöd av lagbestämmelsen, eftersom lagbestämmelsen reglerar några andra fall, vilka väsentligen liknar det aktuella”.¹⁶⁶

¹⁶¹ Frände (1989), s. 225.

¹⁶² Frände (2012), s. 32.

¹⁶³ Sundell, JT 1994/95, s. 96.

¹⁶⁴ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren (2015), s. 29; Asp (2002), s. 269.

¹⁶⁵ Holmqvist m.fl. (2013a), BrB 1:1 s. 4.

¹⁶⁶ Peczenik (1995), s. 341.

Analogiförbudet bygger således i mångt och mycket på att ett ord har ett bestämt betydelseomfång, vilket enligt Asp är högst diskutabelt. Allt som oftast är frågan huruvida något omfattas av ordalydelsen identisk med frågan hur det juridiska begreppet används inomjuridiskt. Om en mer extensiv tolkning är behövligt är detta emellertid inte tillräckligt och Asp menar att det i dessa fall är nödvändigt att beakta huruvida ordet i en icke-juridisk kontext lätteligen kan användas och begripas.¹⁶⁷

Det är av yttersta vikt att notera differentieringen mellan *laganalogisering* och *tolkning*. Analogiförbudet ska *inte* förstås som ett förbud mot tolkning av en straffbestämmelse. Att tolka en bestämmelse i enlighet med vedertagna grundsatser i syfte att utröna dess rätta mening och omfattning fordras många gånger. Detta bland annat med hänsyn till de språkliga begränsningar som föreligger vad gäller lagstiftarens möjlighet att förmedla dess tankar.¹⁶⁸ Det ska dock erinras om att tolkning av straffrättsliga bestämmelser bör ske med försiktighet och restriktivitet måste iaktas med extensiva tolkningar av lagregler. Att företa en rättstillämpning som tänjer på gränserna för det straffbara området kräver mycket starka skäl.¹⁶⁹ Även om argument för en tillämpning mot ordalydelsen kan hämtas i lagförarbeten är en analogi förbjuden. Däremot ska det hållas i minnet att lagförarbeten innehåller betydelsefullt tolkningsmaterial i den mån ordalydelsens gränser beaktas.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Asp (2002), s. 269 f.

¹⁶⁸ SOU 1988:7, s. 45 f.; NJA 1994 s. 480.

¹⁶⁹ Jfr. NJA 1994 s. 480; NJA 2005 s. 712; NJA 2016 s. 3.

¹⁷⁰ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren (2015), s. 29.

6 Medverkandeansvar

6.1 Inledning

I förevarande kapitel introduceras läsaren för rollfördelningen vid medverkandeansvar med huvudsakligt fokus på gärningsmannaskap. Det tåls att återupprepa att det är av vikt att i första hand utreda huruvida straffrättsligt ansvar för hets till självmord är möjligt med *befintlig lagstruktur*. En redogörelse av medverkandeansvar är därför viktigt för den analys som ämnar besvara frågan huruvida en pådrivande kan tillskrivas en medverkanderoll.

Ifrågavarande kapitel, tillsammans med vad som redogjorts för tidigare i framställningen, ligger sedan till grund för den delanalys i kapitel sju som besvarar frågan huruvida dagens bestämmelser ger ett adekvat och ändamålsenligt skydd mot det tänkta brottet hets till självmord.

6.2 Allmänt om medverkansreglerna

I 23 kap. 4 § BrB återfinns de allmänna reglerna om medverkan. Begreppet *medverkande* kan stundvis vålla förvirring. I nyss nämnda lagrum används begreppet medverkande i vid mening, det vill säga alla de som är straffrättsligt ansvariga för en viss gärning bedöms vara medverkande, inklusive gärningsmannen.¹⁷¹

Lagrummet uppställer en prioritetsordning vad gäller rubricering av medverkande. Av bestämmelsens andra stycke framgår att anstiftan är subsidiärt till gärningsmannaskap samt att medhjälp i sin tur är subsidiärt till anstiftan.¹⁷² Stadgandet ger därutöver utrymme till att även döma den person som inte är att *anse* som gärningsman i strikt mening såsom gärningsman.¹⁷³

¹⁷¹ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren (2015), s. 151; Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 432.

¹⁷² SOU 1996:185, s. 193 f.

¹⁷³ Se vidare nedan om så kallat *utvidgat gärningsmannaskap* under avsnitt 6.4.2.

6.3 Anstiftan och medhjälp

För att straffbar *anstiftan* ska föreligga krävs det att anstiftaren förmår, genom psykisk påverkan, någon att begå en brottslig gärning. Det ställs således ett krav på psykisk kausalitet mellan den anstiftande handlingen och själva utförandet av gärningen. Det krävs emellertid inte att anstiftaren övervinner något motstånd. Det förutsätts med andra ord inte att anstiftaren genom övertalning eller vilseledande förmått någon att begå gärningen för att ansvar ska aktualiseras. Däremot uppställs ett krav på att den som anstiftats har givits tillräckliga skäl att företa gärningen.¹⁷⁴

Medhjälp föreligger i de fall då ett främjande inte bedöms utgöra anstiftan. Medhjälp kan vara av både psykisk och fysisk natur. Det senare innebär att den medhjälpare utför en handling som är av betydelse för gärningsmannens utförande av gärningen, till exempel att personen håller vakt vid ett inbrott. Det förra gestaltar sig ofta i råd eller uppmuntran.¹⁷⁵ Även om gärningsmannen inte följer den medhjälparens råd kan straffbart medhjälp föreligga eftersom det är möjligt att betrakta rådet som en uppmuntran till den gärning som utförts.¹⁷⁶

6.4 Gärningsmannaskap

För svenskt vidkommande återfinns ingen legaldefinition av begreppet *gärningsmannaskap*. I förarbetena till nuvarande 23 kap. 4 § BrB hävdades att det inte var erforderligt att närmre definiera begreppet. Det är istället upp till rättstillämparen att, under ledning av brottsbeskrivningarna, avgöra huruvida en medverkande är att bedöma som gärningsman.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 441; SOU 1996:185 del I, s. 192.

¹⁷⁵ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 441.

¹⁷⁶ SOU 1996:185 del I, s. 193.

¹⁷⁷ SOU 1944:69, s. 92 f.

I avsaknad av en legaldefinition kan begreppet gärningsmannaskap närmast beskrivas som ett paraplybegrepp, som i sin tur kan indelas i flertalet underbegrepp.¹⁷⁸ Bland annat gärningsmannaskap i strikt mening, utvidgat gärningsmannaskap samt medgärningsmannaskap är tre former av ifrågavarande slag, vilka kommer att redogöras för nedan.

6.4.1 Gärningsmannaskap i strikt mening

På abstrakt nivå vållar konstruktionen *gärningsmannaskap i strikt mening* såväl problem. Begreppet innefattar en enskild person som själv uppfyller samtliga brottsrekvisit i ett straffbud genom att ha företagit en individuell, självständigt utförd gärning. När gärningsmannaskap i strikt mening aktualiseras tillämpas det aktuella straffbudet direkt, vilket får som följd att 23 kap. 4 § BrB inte behöver åberopas.¹⁷⁹

6.4.2 Utvidgat gärningsmannaskap och medelbart gärningsmannaskap

Av 23 kap. 4 § andra stycket BrB framgår, som nämnts ovan, att den som inte är att anse som *gärningsman* ska dömas som anstiftare eller medhjälpare till brottet. Enligt lagtextens förarbeten finns det en möjlighet att omfördela de medverkandes roller efter vad som kan anses vara naturligt i det enskilda fallet. Av denna anledning krävs det inte att en person har gjort det som finns beskrivet i ett straffbud för att denne ska klassificeras som gärningsman. En person som bidragit till brottets uppkomst kan ådömas ansvar i egenskap av gärningsman trots att personen i fråga endast har förmått den handlande personen att utföra handlingen, så kallat *utvidgat gärningsmannaskap*. Det krävs i dessa fall att den medverkande kan anses ha tagit en så aktiv del i brottets förverkligande att det är naturligt att betrakta denne som gärningsman.¹⁸⁰ Detta förutsätter naturligt att medverkan är kriminaliserat för den aktuella brottstypen.¹⁸¹

¹⁷⁸ Svensson (2016), s. 34.

¹⁷⁹ Svensson (2016), s. 243; SOU 1996:185 del I, s. 181; Herlitz JT 1996/97 s. 280 f.

¹⁸⁰ SOU 1996:185 del I, s. 183; Wennberg (2002), s. 617 f.

¹⁸¹ Jareborg (1994), s. 116.

Bland andra Leijonhufvud, Wennberg och Ågren anser att *medelbart gärningsmannaskap* utgör en del av utvidgat gärningsmannaskap.¹⁸² Konstruktionen medelbart gärningsmannaskap har en historisk förklaring som grundar sig i den så kallade accessoriska delaktighetslära som återfanns i 1864 års strafflag, SL.¹⁸³ Delaktighetsansvaret var, fram till SL:s revision år 1948, beroende av gärningsmannens straffrättsliga ansvar, och det krävdes således att en gärningsman kunde identifieras och hållas ansvarig för att den delaktige skulle ådömas ansvar.¹⁸⁴ I nu gällande rätt är kravet på accessoritet begränsat till att det krävs att en otillåten gärning har förövats.¹⁸⁵

Begreppskonstruktionen omfattar de situationer då en person handgripligen har begått ett brott, men då den omedelbart handlande personen inte kan anses ha handlat självständigt utan närmast betraktas som ett viljelöst eller omdömeslöst redskap i en annan persons händer. Så kan exempelvis vara fallet då en person utnyttjat en psykiskt sjuk persons gärningar.¹⁸⁶ Situationstypiskt är att handlingarna grundar sig på bristande insikt eller tvång. Jareborg menar att en liknelse kan göras med de brott som genomförs med hjälp av ett djur eller en teknisk anordning.¹⁸⁷

Oaktat 1948 års reform används medelbart gärningsmannaskap fortfarande i juridisk doktrin. Bland annat Lernestedt beskriver begreppet som en ”otvivelaktigt accepterad” form av gärningsmannaskap.¹⁸⁸ Även Strahl ger begreppet betydelse och framhäver, som nämnts tidigare, att konstruktionen skulle kunna användas i de fall där en person övertalar en psykiskt sjuk person att begå självmord.¹⁸⁹ Det råder emellertid delade meningar beträffande begreppets dogmatiska funktionalitet. Svensson menar att begreppet idag snarare

¹⁸² Se Leijonhufvud, Wennberg och Ågren (2015), s. 151 f.

¹⁸³ SOU 1996:185 del I, s. 181.

¹⁸⁴ Svensson (2016), s. 78 f.; Herlitz JT 1996/97 s. 279; Jareborg (1994), s. 114; SOU 1944:69, s. 92.

¹⁸⁵ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 435.

¹⁸⁶ SOU 1996:185 del I, s. 181; Svensson (2016), s. 247; Leijonhufvud, Wennberg och Ågren (2015), s. 151 f.; Jareborg (1994), s. 114 f.

¹⁸⁷ Jareborg (2001), s. 410.

¹⁸⁸ Lernestedt (2009), s. 78.

¹⁸⁹ Strahl (1976), s. 279; se avsnitt 2.3.

fyller en pedagogisk funktion än en dogmatisk funktion genom att illustrera att gärningsmannen har begagnat sig av en annan person som ett verktyg. De fall som innan 1948 års reform klassades som medelbart gärningsmannaskap, bör enligt Svensson idag klassificeras som gärningsmannaskap i strikt mening eller som främjande varför begreppet närmast är obsolet och onödigt.¹⁹⁰ I brottsbalkskommentaren intas en liknande ställning där det görs gällande att det idag inte råder samma behov av att använda begreppet men att det finns grund för att stundom använda sig av konstruktionen.¹⁹¹ Även Jareborg delar denna uppfattning och hävdar att begreppsstrukturens bakomliggande tanke kan utnyttjas och har viss betydelse vid ansvarsrubriceringen.¹⁹²

6.4.3 Medgärningsmannaskap

Flera personer kan bedömas vara gärningsmän i strikt mening. Så är exempelvis fallet om ingen av dem, eller inte alla, självständigt uppfyller samtliga rekvisit i ett straffbud men att de tillsammans uppfyller den aktuella brottsbeskrivningen. I dessa fall kan personerna ådömas ansvar i *medgärningsmannaskap* för brottet de tillsammans har begått.¹⁹³

För att medgärningsmannaskap ska aktualiseras krävs det att de personer som företar handlingen har agerat i samråd eller i samförstånd. Härav är det otillräckligt att en person begagnar sig av en redan uppkommen situation. Kravet för att medgärningsmannaskap ska föreligga är således inte uppfyllt i den situation då en person påträffar en redan misshandlad person och stjälar dennes plånbok.¹⁹⁴ Tillsammans och i samråd ska emellertid inte förstås som att ett egentligt samråd krävs. Det räcker med ett tyst eller implicit samråd.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Svensson (2016), s. 260 f.

¹⁹¹ Holmqvist m.fl. (2013b), BrB 23:4 s. 16 f.

¹⁹² Jareborg (2001), s. 410.

¹⁹³ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 432; SOU 1996:185 del I, s. 182 f.

¹⁹⁴ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren (2015), s. 153; Jareborg (1994), s. 106; SOU 1996:185 del I, s. 182.

¹⁹⁵ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 433.

7 Delanalys om straffrättsligt ansvar för hets till självmord

7.1 Inledning

I förevarande kapitel kommer de kapitel som redogjorts för tidigare i framställningen att analyseras i syfte att klargöra och ta ställning till huruvida det finns en möjlighet att ådöma straffrättsligt ansvar för den som hetsat någon att begå självmord. Kapitlet besvarar således frågeställningen ”*Med beaktande av befintlig lagstiftning och rättsstatliga principer, på vilka objektiva grunder kan straffansvar idag ådömas en person som hetsat någon att begå självmord?*”. Resultatet kommer sedermera att ligga till grund för de avslutande övervägningarna vad gäller nykriminalisering i avsnitt 8.4.

Inledningsvis företas en analys beträffande möjligheten att tillskriva den pådrivande till självmordet en roll som gärningsman. Därefter analyseras de brottsbestämmelser som redogjorts för i avsnitt 4.4 med beaktande av legalitetsprincipen. Avslutningsvis företas en generell gärningsculpabedömning.

7.2 Gärningsmannaskap

Inledningsvis kan det konstateras att självmord inte är straffbelagt vilket får som följd att medverkansreglerna inte blir tillämpliga. Det kan argumenteras för att varje människa har en fri vilja och att det är den suicidalbenägnas egna beslut att företa den slutliga skadebringande handlingen, varför andras inblandning inte ska föranleda straffansvar. Det finns emellertid anledning att överväga huruvida den pådrivande i fall av hets till självmord ändå kan betraktas som gärningsman.

Det bör kunna konstateras att *strikt gärningsmannaskap* i sin renaste form kan uteslutas vad gäller mord och dråp, vållande till annans död samt misshandel på den grund att konstruktionen kräver att gärningsmannen själv uppfyller samtliga brottsrekvisit genom att denne företagit en individuell, självständigt

utförd gärning. I fall av hets till självmord föreligger inte en sådan situation eftersom det är offret själv som företar den skadebringande handlingen. Under avsnitt 7.3.1 kommer jag emellertid att göra ett försök att tillämpa konstruktionen i kontexten mord/dråp.

Att begå självmord är, som nyss nämnts, inte olagligt och för att medelbart gärningsmannaskap ska kunna tillskrivas en anstiftare, alltså i detta fall den pådrivande, krävs det att den anstiftade har företagit en *otillåten gärning*. Av den anledningen kan konstruktionen svårligen tillämpas och det krävs ytterst att självmordet istället kan omrubriceras. Ett sådant försök görs i nästkommande avsnitt. Oaktat dessa omständigheter är frågan om den bakomliggande tanken ändock kan utnyttjas och appliceras på händelser av hets till självmord.

Konstruktionen medelbart gärningsmannaskap förutsätter som bekant att den primärt handlande i någon mån kan bedömas utgöra ett viljelöst redskap i anstiftarens händer. Så kan vara fallet om den anstiftade är ett oförstående barn, en psykiskt avvikande person eller om personen befann sig i en beroendeställning. Den som i dessa fall bedöms vara gärningsman anses ha genomfört brottet *genom* en annan person.

I likhet med Strahls argument menar jag att det finns viss möjlighet att konstruktionen kan tillämpas vid hets till självmord. Som jag redogjort för under avsnitt 2.2 finns det en påvisad koppling mellan depression och självmord. Det finns därmed fog att anta att den anstiftade personen, det vill säga den som hetsas till självmord, är svårt psykiskt sjuk, lider av irrationella tankar och har en skev verklighetsuppfattning. En redskapsliknande situation skulle kunna vara för handen i de situationer då den pådrivande med enfärdig uppmanar någon med suicidal tendens att begå självmord, eller medelst osann uppgift vilseleder personen i fråga och får denne att tro att döden är en sista utväg. Det kan i dessa fall argumenteras för att den anstiftade, till följd av sitt svåra sjukdomstillstånd, inte till fullo förstår vad denne gör och således inte begår självmordet på frivillig väg. Om offret dessutom är ett barn, som inte nått full mognad, bör det än mer kunna argumenteras för en sådan situation.

För att det ska finnas anledning att tala om ett medelbart gärningsmannaskap är det emellertid troligt att det krävs att offret befinner sig i en extremt utsatt situation där denne närmast är i ett apatiskt tillstånd med ytterst stora svårigheter att styra över sitt eget handlande och saknar beslutsfattningsförmåga. Det bör också krävas att uttalandena av den pådrivande är av viss dignitet och styrka för att en redskapsliknande situation ska vara för handen. Detta kan liknas med det som Asp, Ulväng och Jareborg förklarar som att orsaka ett psykiskt abnormtillstånd. Omständigheterna i det enskilda fallet blir således av avgörande betydelse och det kan mot bakgrund härav vara svårt att kvalificera ett agerande som medelbart gärningsmannaskap. Detta särskilt med tanke på att det i de allra flesta fall torde finnas flera bakomliggande faktorer, och inte bara uppmaningen, som driver en person till att begå självmord.

Oaktat visst gärningsmannaskap krävs det, som nämnts ovan, att det tänkta brottet hets till självmord kan inrymmas under någon befintlig straffbestämmels ordalydelse för att straffansvar ska aktualiseras. Nedan följer därför en analys av möjliga brottsrubriceringar för det tänka brottet hets till självmord.

7.3 Möjliga brottsrubriceringar för det tänkta brottet hets till självmord

Det kan återigen understrykas att det idag inte finns en *särskild* straffbestämmelse som explicit tar sikte på den situation då en person hetsat någon att begå självmord. Det bör emellertid kunna konstateras att de allra flesta entydigt betraktar hets till självmord som något ytterst omoraliskt, klandervärt och oacceptabelt. Att enbart grunda ett straffrättsligt ansvar på moralnormer strider emellertid mot praeter legem-förbudet. Den centrala frågan är därför om det tänkta brottet hets till självmord kan inbegripas under någon av de befintliga straffbestämmelsernas ordalydelse. I förevarande avsnitt analyserar jag därför befintlig lagstiftning i syfte att utröna huruvida det finns en möjlighet att det tänkta brottet passar in i *existerande struktur*, vilket som nämnts tidigare vore att föredra.

7.3.1 Mord och dråp

För att brotten *mord och dråp* ska aktualiseras krävs det att någon har berövat annan livet. Som framgår av förarbetena finns många tillvägagångssätt att beröva någon livet på, och det finns inte någon på förhand klar definition av vad begreppet ”beröva” inbegriper. Något som kan understrykas i sammanhanget är att i takt med samhällelig förändring och i takt med teknikens utveckling bör tillvägagångssätten förändras och bli fler. Andra tillvägagångssätt än de traditionella sätten såsom att slå och skjuta bör därför kunna inbegripas. I denna kontext kan en analogi göras till de fall av sexualbrott som företagits via internet och som i närtid varit uppe till prövning. I NJA 2015 s. 501 slog HD fast att den som via internet förmår ett barn att utföra en sexuell handling på sig själv genomför en sexuell handling på det sätt som är straffbart enligt bestämmelserna om sexuella övergrepp mot barn. Detta även om gärningsmannen och barnet inte befinner sig på samma plats. Bland annat Uppsala tingsrätt och sedermera även Svea hovrätt har därefter, i likhet med hur HD resonerade, ådömt straffansvar för våldtäkt samt våldtäkt mot barn i fall där förövaren och målsäganden inte befunnit sig på samma plats utan där kontakten och övergreppen skett via internet.¹⁹⁶

Mot bakgrund av utgången i ovan nämnda fall kan det konstateras att rättstillämpningen har ändrats på så vis att sexualbrott inte längre utgör så kallade egenhändiga brott.¹⁹⁷ Ifrågavarande sexualbrottsmål och fall av hets till självmord kan sägas utgöras av liknande omständigheter i den mån att offret företar handlingen på sig själv på grund av gärningsmannens påtryckningar. Det är därför inte orimligt att argumentera för att rättstillämpningen, avseende mord och dråp, skulle kunna ändras såtillvida att begreppet ”beröva annan livet” även inbegriper tillfällen då gärningsmannen och offret befinner sig på olika platser, och där gärningsmannen förmår offret att begå gärningen på sig

¹⁹⁶ Se Uppsala tingsrätt mål nr B 3216–16, Svea hovrätt mål nr B 11734–17 samt RH 2018:6.

¹⁹⁷ Det vill säga brott där det stipuleras ett krav på visst agerande från gärningsmannens sida.

själv. I dessa fall skulle alltså den pådrivande betraktas som gärningsman i strikt mening, liksom fallen av sexualbrott, vilket annars inte bör vara möjligt.

Frågan är emellertid om en rättstillämpning av ifrågavarande slag är förenlig med legalitetsprincipen. Detta får även betydelse om konstruktionen medelbart gärningsmannaskap tillämpas. Legalitetsprincipen härleds, som nämnts tidigare, från konformitetsprincipen vilket innebär att ingen får ådömas en påföljd om denne inte kunnat rätta sig efter lagen. I synnerhet analogiförbudet blir i denna kontext intressant eftersom ett förbud mot att tillämpa en viss bestämmelse utanför dess betydelseområde stipuleras.

Det finns ingenting i förarbetena till mord- och dråpparagraferna som indikerar att lagstiftaren har valt att inbegripa tillfällena då gärningsmannen, i detta fall den pådrivande, befinner sig på en annan plats än offret och förmår denne att döda sig själv. Terminologin skulle möjligen kunna tillåta en sådan tolkning eftersom ”beröva annan livet” inte fastslår mer än att en annan person ska ha bragts om livet. Om begreppet kan tänkas utvidgas till att omfatta situationer då gärningsmannen och offret inte befinner sig på samma plats torde gärningsmannen, liksom resonemanget i NJA 2015 s. 501, kunna bedömas vara gärningsman. Jag ställer mig emellertid tveksam till huruvida en sådan tolkning är berättigad. I målen med sexualbrotten var situationen delvis anorlunda eftersom lagstiftaren tidigare hade tydliggjort att en sexuell handling ska likställas med en handling där gärningsmannen förmår offret att onanera.¹⁹⁸ Lagstiftaren tog ett klart ställningstagande där betydelseomfånget av begreppet sexuell handling till synes utvidgades.

Med beaktande av brotten mord och dråps allvarlighetsgrad är det av yttersta vikt att en förutsebar rättstillämpning vidmakthålls, varför möjlighet till straffansvar noggrant måste övervägas. Eftersom det är osannolikt att lagstiftaren har haft avsikt att mord- och dråpbestämmelserna ska kunna tillämpas på händelser av hets till självmord menar jag att det finns fog att anta att en

¹⁹⁸ Prop. 2004/05:45, s. 33 f., 135.

sådan rättstillämpning skulle gå utöver straffstadgandets ordalydelse. Det skulle således vara oförutsebart att tillämpa lagrummen i dessa fall. I detta sammanhang ska det erinras om att domstolarna är begränsade vad gäller att skapa rätten. Det skulle troligtvis därför krävas ett förtydligande och en förändring av lagrummen för att kunna motivera en rättstillämpning av ifrågasvarande slag.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det bör strida mot legalitetsprincipen att inrymma det tänkta brottet hets till självmord under bestämmelserna. Det bör sålunda krävas att den pådrivande, förutom uppmaningen, till viss del har företagit en fysisk åtgärd vid dödandet för att straffansvar ska kunna utkrävas.

7.3.2 Vållande till annans död

Straffbestämmelsen *vållande till annans död* fordrar bland annat att gärningsmannen har orsakat annans död. Orsaksbegreppet uppställer inget krav på orsakandets skeende och av förarbetena till lagrummet framgår att brottet kan förekomma i många olika situationer. Psykiskt orsakande bör således kunna inbegripas, vilket är av relevans för denna framställning. Detta eftersom hets till självmord bör anses utgöra en form av psykiskt orsakande där den pådrivande förser offret med handlingsskäl som leder till att denne företar en handling (självmord).

Orsaksbedömningen är, som Asp, Ulväng och Jareborg nämner, relativt enkel att göra och det står ofta klart att det finns ett orsakssamband mellan gärning och följd. I fall av hets till självmord kan en koppling mellan gärningen och följden urskönjas. Frågan är emellertid om det kan anses utgöra ett straffrättsligt relevant orsakande. I denna del blir prövningen av gärningsculpa av väsentlig betydelse. En övergripande och generell analys av huruvida gärningsculpa kan anses föreligga följer, som nämnts ovan, avslutningsvis under avsnitt 7.4.

Den fråga som kvarstår är emellertid om det tänkta brottet hets till självmord kan bedömas inrymmas under brottsbestämmelsens ordalydelse. Som tidigare nämnts krävs det inte att gärningsmannen själv har tillfogat offret skadan, utan straffansvar kan uppstå på grund av en tidigare företagen handling. I fall av hets till självmord tillfogar inte den pådrivande skadan direkt, utan det är offret som företar den slutliga skadebringande handlingen. Med beaktande av HD:s resonemang i NJA 1966 s. 30 torde det finnas ett visst utrymme att argumentera för att den pådrivande kan bedömas vara vållande på grund av att denne företagit en tidigare handling, det vill säga hetsat till självmord, vilket orsakat att offret åsamkat sig själv skada.

Med anledning av bestämmelsens terminologi och dess, till synes, breda tillämpningsområde skulle det kunna argumenteras för en vidsträckt tolkningsmöjlighet och att hets till självmord därför omfattas av lagrummet. Det ska emellertid erinras om att restriktivitet måste iaktas vid tolkning av straffrättsliga bestämmelser. Eftersom det till syvende och sist är offret själv som avslutar sitt liv finns det anledning att noga överväga huruvida legalitetsprincipen beaktas tillfredsställande vid en sådan bedömning. Oaktat den omständighet att offret kan bedömas ha utgjort ett redskap i den pådrivandes händer, finns det fog att anta att lagstiftarens intention inte har varit att låta begreppet ”orsaka annans död” få ett så vidsträckt tillämpningsområde som det ges i de fall gärningen bedöms falla inom ramen för bestämmelsen. Varken lagförarbeten eller praxis ger stöd för en tolkning av ifrågavarande slag, varför det finns anledning att argumentera för att en sådan rättstillämpning skulle vara oförutsebar och således strida mot legalitetsprincipen.

7.3.3 Misshandel

För att brottet *misshandel* ska aktualiseras krävs det bland annat att gärningsmannen har tillfogat offret någon form av kroppsskada, sjukdom eller smärta.

Inledningsvis kan det noteras att vid fall av ett fullbordat självmord eller ett självmordsförsök kan kroppsskada påvisas. Liksom begreppet ”beröva” är begreppet ”tillfoga” relativt allomfattande och lagstiftaren har till synes inte

valt att närmre exemplifiera möjliga tillvägagångssätt. I likhet med bedömningen avseende begreppet ”beröva”, torde det handlingssätt som hets till självmord förövas på emellertid svårigen kunna bedömas falla inom betydelseområdet för begreppet ”tillfoga”. Detta i synnerhet med tanke på att det är offret själv som företar den slutliga skadebringande handlingen. Även om lagrummet vid en första anblick kan bedömas ha ett brett tillämpningsområde, torde det strida mot analogiförbudet att försöka pressa in ageranden av ifrågavarande slag under bestämmelsen. Detta även om det finns anledning att betrakta att den pådrivande indirekt har gett upphov till skadan.

För att misshandel ska bedömas föreligga bör det med största sannolikhet krävas, i likhet med bedömning avseende mord/dråp, att den pådrivande i någon mån har företagit en fysisk åtgärd vid händelsen.

7.3.4 Olaga tvång

Brottet *olaga tvång* tar sikte på de situationer då någon exempelvis genom hot om brottslig gärning eller hot om att sprida ofördelaktig information tvingar någon att göra något. Vid fall av hets till självmord bör det röra sig om relativt tvång, det vill säga att den som hetsats till att företa dispositionen, i detta fall att begå självmord, känner sig tvungen att begå handlingen. Frågan är emellertid om det sätt på vilket tvånget enligt brottsbeskrivningen måste utövas på föreligger vid hets till självmord.

Det kan poneras föreligga situationer då den pådrivande parten besitter specifik och känslig information som offret vill hemlighålla, och att den pådrivande således använder dessa uppgifter som ett tvångsmedel i syfte att offret ska begå självmord. Det är också möjligt att anta att offret har begått en brottslig gärning och att den pådrivande härav hotar att ange denne. Således finns viss, om än liten, möjlighet att det tänkta brottet hets till självmord kan falla inom ramen för bestämmelsens normala betydelseområde.

Brottet *olaga tvång* är emellertid till synes av specifik struktur och får därför bedömas ha ett snävt tillämpningsområde. Följaktligen bör regleringen verka

begränsande vid fall av hets till självmord. En laganalogisering skulle därför i många fall fordras i syfte att kunna inrymma agerandet under bestämmelsen. Således finns det fog att befara att majoriteten fall av hets till självmord faller utanför bestämmelsens ramar, och det bör enbart i ytterst särpräglade situationer vara möjligt att argumentera för att en gärning av ifrågavarande slag utgör olaga tvång.

7.3.5 Ofredande

Vid bedömning av huruvida ett agerande varit ägnat att kränka en persons frid på ett kännbart sätt, ska gärningar som bland annat orsakar oro och obehag omfattas av lydelsen. Omständigheterna vid yttrandet ska också beaktas, liksom om offret är en särskilt sårbar person. Att hetsa en person till att ta sitt liv är ett mycket kränkande och hänsynslöst uttalande. Det är uppenbart att ett sådant yttrande orsakar obehag för den person uttalandet träffar. De personer som lider av psykisk ohälsa måste bedömas tillhöra en grupp av särskilt sårbara individer. Barn och unga vuxna som inte nått full mognad har än mindre förmåga att värja sig mot kränkande uttalanden av ifrågavarande slag, och att uttalandena sker på publika plattformar såsom sociala medier gör att det finns risk för spridning bland exempelvis klasskamrater. Detta gör att yttrandena får än mer negativ effekt. Även om en prövning måste ske i det enskilda fallet talar omständigheterna vid situationer av hets till självmord för att uttalandet är ägnat att kränka en persons frid på ett kännbart sätt.

Likväl måste agerandet klassificeras som annat hänsynslöst agerande, även om ett uttalande enbart yttrats vid något enstaka tillfälle och inte skett på någon publik internetplattform. Det tåls att återupprepa att ett uttalande av ifrågavarande slag är ytterst kränkande för den enskilde bland annat med beaktande av att det tydligt ifrågasätter offrets liv. I detta sammanhang finns det anledning att särskilt uppmärksamma regeringens uttalande om att en gärning där någon med emfas uppmanar någon att begå självmord bör inbegripas rekvisitet.

Vad gäller frågan huruvida legalitetsprincipen beaktas är det av vikt att inledningsvis notera att den nuvarande lydelsen ändrades i syfte att stärka och modernisera skyddet för den personliga integriteten. Detta för att bättre samspele med dagens teknik- och samhällsutveckling. Det är således tydligt att lagstiftaren har haft en intention att reformera begreppet till att omfatta situationer som idag kan tänkas utspela sig på exempelvis internet. Detta tydliggörs också av att regeringen explicit understryker att det kan falla under bestämmelsen att med emfas uppmana någon att begå självmord. Även om förarbeten enbart utgör ett tolkningsstöd torde en sammantagen bedömning föranleda att bestämmelsens ordalydelse inte negligeras såtillvida att legalitetsprincipen kränks. Det bör därför finnas viss möjlighet att agerandet kan falla under straffbestämmelsen.

7.4 Gärningsculpa

Oaktat den omständighet att det tänkta brottet hets till självmord skulle bedömas inrymmas under någon av dagens aktuella straffbestämmelse fordras bland annat gärningsculpa i det enskilda fallet.

Hets till självmord bör bedömas utgöra ett okontrollerat orsakande med hänsyn till att det är offret som företar den slutliga skadebringande handlingen. Den pådrivande får således bedömas ha kontroll över situationen fram tills dess att denne avger yttrandet. Därefter förlorar personen kontroll över det fortsatta händelseförloppet. Det krävs därför att den kontrollerade handlingen, det vill säga uppmaningen till självmord, innefattar ett otillåtet risktagande samt att den brottsbeskrivningsenliga följden orsakats på ett straffrättsligt relevant sätt. Nedan försöker jag argumentera i generella termer.

Vad gäller frågan om gärningen har utgjort ett *otillåtet risktagande* krävs det att personen har företagit en risk samt att risken är av sådan karaktär att det finns goda skäl att avstå. Det finns ingen statistik beträffande andelen fall av hets till självmord. Det kan emellertid antas att andelen fall där uppmaningar leder till ett självmord eller självmordsförsök är relativt få. Av denna anledning får det bedömas föreligga en mindre risk för riskens förverkligande. Vid

fall av hets till självmord är följderna emellertid mycket allvarliga, eftersom gärningen kan leda till att ett självmord förverkligas eller att personen i fråga företar ett självmordsförsök och skadas allvarligt. Det torde därför ställas ett mindre krav på riskens förverkligande för att gärningen ska bedömas som ett otillåtet risktagande.

Det kan emellertid erinras om att det idag råder en annan kultur bland barn och unga vuxna. Det är därför möjligt att de anser att ett visst beteende inte utgör en risk för skada medan vuxna skulle avstå ifrån att företa samma handling på grund av de risker gärningen är behäftad med. I sammanhanget kan det också påminnas om att gärningsmannen, enligt förtroendegrundsatsen, måste ha haft anledning att anta att personen i fråga skulle handla irrationellt, vilket ett självmord får anses vara, för att presumptionen mot ett otillåtet risktagande ska vederläggas. I denna kontext kan även övertagandegrundsatsen nämnas vilken ställer ytterligare krav på personer som exempelvis besitter särskild kompetens inom ett visst verksamhetsområde. Denna grundsats torde inte vara av större betydelse när frågan rör barn och ungdomar som inte kan bedömas ha någon särskild kompetens. I det så kallade Polis-fallet och i likartade situationer kan det emellertid argumenteras för att grundsatsen är av större betydelse. En polis kan förväntas besitta särskild kunskap vad gäller självmordsbenägenhet eftersom självmordssituationer där polisen måste agera bör tillhöra vanligheten. Det kan därför hävdas att polisens gärning i Polis-fallet utgjorde ett otillåtet risktagande med beaktande av att denne borde ha varit införstådd med situationens allvarlighetsgrad och agerat därefter.

Oaktat bedömningen om ett agerande utgör ett otillåtet risktagande måste *relevanskravet* uppfyllas. Det krävs således att självmordet ska ha varit förutsebart för någon i gärningsmannens position, att det konstituerat ett av de skälen till varför gärningsmannen inte borde ha företagit gärningen samt att risken förverkligats. Det ska emellertid erinras om att trots att idén om relevanskravet är tämligen enkel kan det vara svårt att bedöma huruvida ett otillåtet risktagande är relevant för följderna. Detta i synnerhet om tid har förlöpt mellan gärningen och den oönskade följderna. Det blir ytterst en normativ bedömning

där gärningens kontext spelar stor roll. I fall av hets till självmord kan det poneras vara så att viss tid förlöper mellan uppmaningen och självmordet, vilket inverkar negativt på huruvida relevanskravet bedöms vara uppfyllt. Som nämnts ovan bör även det faktum att relativt få personer troligtvis begår självmord efter uttalanden av ifrågavarande slag medföra viss problematik vad gäller relevanskravet. Att det vanligtvis finns flera bakomliggande faktorer bakom ett självmord torde också påverka bedömningen negativt. Det kan därför framhåvas att självmordet många gånger inte bör anses utgöra en plausibel följd av den pådrivandes handlande. Troligtvis bör det krävas ett ytterst starkt och direkt orsakssamband, vilken sällan lätteligen torde kunna bevisas.

Sammanfattningsvis kan svårigheter med att bevisa gärningsculpa urskönjas. Detta bekräftas även till viss del av det inte finns någon svensk praxis som berör hets till självmord i den bemärkelse som ifrågavarande framställning ämnar utreda.

7.5 Avslutande reflektion

Det kan noteras att rättsläget på området är relativt oklart. Hets till självmord, och i synnerhet hets på internet, måste betraktas som en tämligen ny företeelse, och det rör sig om en extrem situation i den bemärkelsen att det finns en pådrivande part som medelst psykisk påverkan förmår en psykiskt instabil och särskilt utsatt person att ta sitt eget liv.

Ur ett straffrättsligt hänseende är det svårt att tydligt avgöra vad som gäller vid händelser av hets till självmord. Att försöka inrymma gärningen under nuvarande straffbestämmelser bör i de flesta fall innebära att ordalydelsens gränser tänjs i för stor utsträckning. För att ett sådant förfarande ska vara legitimt krävs ytterst starka skäl. Det kan sålunda konstateras att det finns svårigheter att inbegripa agerandet under bestämmelsernas normala betydelseområde.

Det kan noteras att i vart fall två fall av hets till självmord har synliggjorts i media, och att varken Polismyndigheten eller Åklagarmyndigheten agerade vid dessa tillfällen. Mord, dråp, misshandel och vållande till annans död lyder under allmänt åtal, varför åklagaren borde ha åtalat för något av dessa brott om gärningarna bedömts falla inom ramen för ett straffstadgande samt om gärningsculpa förelegat. Det faktum att ingen har åtalats, att det inte finns någon dom på området samt att åklagaren i fallet med den 13-åriga flickan uttalat att det är juridiskt omöjligt att hålla någon ansvarig för annans självmord, föranleder bedömningen att det är ytterst svårt att ådöma en person straffrättsligt ansvar för hets till självmord.

Mot bakgrund av dessa iakttagelser, och mot bakgrund av agerandets klandervärdhet, anser jag att gällande rätt utgör ett otillräckligt straffrättsligt skydd mot hets till självmord, och kan med nuvarande utformning inte anses vara adekvat och ändamålsenligt. Detta är ytterst beklagansvärt och alarmrande med tanke på gärningstypens allvarliga konsekvenser. En lucka i det straffrättsliga systemet har identifierats och det är nödvändigt att finna en lösning. I nästkommande kapitel kommer därför grunderna för kriminalisering att redogöras för i syfte att utreda huruvida en särskild kriminalisering av hets till självmord är befogad.

8 Kriminalisering av hets till självmord

8.1 Inledning

Det har i förevarande framställning påvisats att användningen av internet ökar, i synnerhet bland barn och ungdomar, att kränkningar på internet förekommer allt mer frekvent samt att antalet självmord och självmordsförsök bland främst unga vuxna i Sverige inte minskar.¹⁹⁹ Det finns ingen statistik beträffande hur många personer som har varit föremål för hets till självmord. Det bör emellertid kunna konstateras att internet och sociala medier utgör en ny arena där kränkningar ”rättfärdigas” och att hets av detta slag sannolikt inte kommer att minska i omfattning, snarare öka. Likaledes framgår det av föregående kapitel, att det troligtvis enbart i ytterst särpräglade fall finns en möjlighet att ådöma en person straffansvar för hets till självmord i enlighet med befintlig lagstiftningsstruktur.

Mot bakgrund härav är det nödvändigt att undersöka och överväga möjligheterna att särskilt kriminalisera gärningstypen i fråga. Ifrågavarande kapitel kommer därför inledningsvis att belysa syftet med kriminalisering för att sedan redogöra för olika principer och tankegångar vad gäller kriminalisering. Avslutningsvis företas en analys av huruvida en kriminalisering av hets till självmord är befogad.

8.2 Om kriminalisering

Rent krasst kan det straffrättsliga systemet sägas byggas på makthavarnas och de flestas missnöje beträffande vissa medborgares uppförande. Straffrätten anses i detta sammanhang vara det kraftfulla medel som kan skydda de intressen statsmakterna funnit vara skyddsvärda och samtidigt styra medborgarnas beteenden.²⁰⁰ Jareborg noterar att kriminalisering utgör en form av

¹⁹⁹ Se kapitel två och tre.

²⁰⁰ Lernestedt (2003), s. 110; SOU 2013:38 del 2, s. 478.

social kontroll som vanligtvis åberopas som en sista utväg (ultima ratio), eftersom straff utgör en kraftig och relativt primitiv samhällsreaktion.²⁰¹ En kriminaliseringsåtgärd syftar i grund och botten till att stävja icke önskvärda handlingar samt att frammana önskvärda. Kriminaliseringens bakomliggande syfte är *allmänpreventivt* och kan realiseras på olika sätt, bland annat genom avskräckning och moral- och vanebildning.²⁰²

Vad gäller den *avskräckande* effekten är tanken att straffets repressiva verkan och risken för att underkastas straffansvar ska utgöra skäl emot att företa den skadliga gärningen.²⁰³ Den avskräckande effektens genomslagskraft förutsätter emellertid till viss del att den potentiella gärningsmannen faktiskt beaktar de risker som är förenade med att företa gärningen.²⁰⁴ Utöver den avskräckande effekten finns det fog att tro att kriminalisering och förekomsten av straffhot inverkar *moralbildande* och *vanebildande* på samhällsmedborgarna. Jareborg uttrycker detta som att normer som berör det som är oacceptabelt ”internaliseras” främst genom informell social kontroll inom vissa grupper, såsom familj, skola och arbete. Jareborg framhåller att internalisering av detta slag är av särskild vikt med tanke på att det troligtvis är sällsynt att för- och nackdelar med en handling övervägs innan den företas.²⁰⁵ Den preventiva effekten har i realiteten ofta föga effekt. Oaktat viss ineffektivitet har kriminaliseringen dock en viss handlingsdirigerande inverkan genom att medborgarna respekterar och följer lagen oavsett befintligt straffhot.²⁰⁶

Därutöver har kriminalisering en *expressiv funktion*, eller *symbolfunktion*. Genom att kriminalisera en viss gärning och belägga den med straff tydliggör statsmakten att vissa beteenden är socialt förkastliga och att dessa inte är accepterade i en önskvärd social ordning.²⁰⁷

²⁰¹ Jareborg (2001), s. 46.

²⁰² Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 34.

²⁰³ Jareborg (2001), s. 47; Jareborg (1995), s. 20 f.; prop. 1994/95:23, s. 53.

²⁰⁴ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 34.

²⁰⁵ Jareborg (2001), s. 47.

²⁰⁶ Jareborg (1995), s. 21; Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 34.

²⁰⁷ Jareborg (2001), s. 48; Jareborg (1992), s. 143.

8.3 Principer för kriminalisering

Frågan om vilka principer som ska gälla för att det ska anses vara berättigat att kriminalisera en viss typ av gärning är inte helt enkel. Lernestedt och Jareborg tillhör dem som har diskuterat denna fråga utförligt i doktrin.²⁰⁸ Därtill behandlade Åklagarutredningen området under tidigt 90-tal, och lade då fram ett förslag till principer att beakta vid kriminalisering.²⁰⁹ Detta åtföljdes sedermera av Straffrättsanvändningsutredningens utredning ”Vad bör straffas?”, vars syfte var att undersöka och utreda vilka kriterier som bör iakttas för att en kriminalisering ska anses vara legitimerad.²¹⁰ Därutöver har frågan om kriminaliseringsprinciper uppmärksammats även i EU-rättslig kontext. Under hösten år 2009 antogs flertalet principer och modellbestämmelser för straffrätt.²¹¹

I detta avsnitt kommer Lernestedts, Jareborgs samt de två utredningarnas stipulerade principer att redogöras för närmre. Även Aspelins tankegångar om kriminalisering kommer att skildras. Avslutningsvis företas en fördjupning av begreppen *skyddsintresse*, *skada* och *effektivitet*.

8.3.1 Principer i doktrin och utredningar

Jareborg understryker att kriminalisering enbart bör ske vad gäller de mest klandervärda och förkastliga handlingarna. Han noterar emellertid att denna princip inte respekteras i någon större utsträckning, utan det är tämligen vanligt att kriminalisering sker som en förstahandsåtgärd på grundval av att kriminalisering är relativt billigt.²¹²

Jareborg stipulerar i huvudsak tio rättsstatliga principer som ska beaktas vid kriminalisering. Han anser bland annat att det krävs att den gärning som öns-

²⁰⁸ Se Nils Jareborg *Allmän Kriminalrätt* (2001) och Claes Lernestedt *Kriminalisering – problem och principer* (2003).

²⁰⁹ Se SOU 1992:61.

²¹⁰ Se SOU 2013:38.

²¹¹ Heidenborg, SvJT 2013, s. 302.

²¹² Jareborg (2001), s. 53.

kas stävjas kränker eller hotar ett intresse eller värde, att skuldprincipen beaktas samt att kriminaliseringen avser brottstyper och inte enskilda fall eller personer.²¹³

Lernestedt understryker att det måste finnas ett uttryckligt behov av skydd för att kriminalisering ska vara befogat. Den enskilde måste på något sätt påverkas negativt genom ett angrepp på dennes intresse.²¹⁴ I likhet med Jareborgs principer stipulerar Lernestedt fyra krav som måste uppfyllas för att berättiga kriminalisering. För det första krävs det att kriminaliseringen skyddar ett *skyddsvärt intresse*. För det andra krävs det att kriminaliseringsåtgärden riktar sig mot ett beteende som orsakar, eller kan orsaka, *skada*. Vidare krävs det att kriminaliseringen riktas mot ett beteende med *viss närhet* till vad straffbudet ska tänkas skydda. Slutligen måste kriminaliseringen frambringa viss förmodad *effekt*.²¹⁵

I en festskrift till Jareborg noterar Aspelin bekymmersamt att brottskatalogen, i synnerhet specialstraffrätten, har en orimlig räckvidd och behöver reformeras. Han understryker att lagstiftning sker för lättvindigt och att straffbudens konsekvenser inte prövas med närmare eftertanke. Med hänsyn till kriminaliseringens allmänpreventiva syfte är detta problematiskt, och han understryker att kriminaliseringen måste hållas inom snäva ramar i syfte att åstadkomma ett verkningsfullt system som inger förtroende hos medborgarna.²¹⁶

Vad gäller kriminaliseringens yttre gränser menar Aspelin, i likhet med Jareborg och Lernestedt, att kriminalisering enbart bör träffa de beteenden som skadar eller kränker individers, grupper eller kollektivets intressen. Vidare bör det krävas att de gärningar som blir föremål för kriminalisering avser de mest förkastliga gärningarna och att de uppnår en viss nivå av moraliskt ogillande. Många beteenden kan bedömas vara stötande och strida mot gällande

²¹³ Ibid, s. 63 f.

²¹⁴ Lernestedt (2003), s. 159.

²¹⁵ Ibid, s. 352.

²¹⁶ Aspelin (2002), s. 46, 55 ff.

samhällsordning men måste ändå accepteras eftersom de skador som uppkommer eller de intressen som berörs inte betraktas som tillräcklig skyddsvärda.²¹⁷

Åklagarutredningen behandlade, som nämnts inledningsvis, kriterier som bör vara vägledande i frågan huruvida kriminalisering av ett visst beteende ska anses vara befogat.²¹⁸ Utredningen noterade med oro det som kan förklaras som en betydande straffrättslig inflation, och det underströks att införandet av allt för många straffbestämmelser inverkar menligt på kriminaliseringens funktion. Det finns en risk att straffhotets effekt undergrävs om rättsväsendets resurser inte räcker till för att beivra icke önskvärda beteenden. Utredningen betonade att kriminalisering enbart är en av de metoder som kan användas i syfte att styra mänskligt handlande och att det ofta finns andra alternativa metoder att tillgå.²¹⁹ Att iaktta restriktivitet vid nykriminalisering ansågs vara nödvändigt, vilket på sikt skulle gagna rättssystemet.²²⁰

Åklagarutredningen stipulerade i sin tur fem krav vilka bör uppfyllas för att kriminalisering ska anses vara motiverat. För det första krävs det att beteendet i fråga kan föranleda *skada* eller *fara*. Vidare krävs det att det inte föreligger några *alternativa sanktioner* och att straffsanktionen är *nödvändig* med hänsyn till gärningens allvar. Slutligen krävs det att straffsanktionen verkar *effektivt* för att beivra det oönskade beteendet samt att rättsväsendet *besitter resurser* för att klara av den belastning som en kriminalisering innebär.²²¹ Regeringen ställde sig bakom de av utredningen framförda principer och anförde likt Åklagarutredningen att kriminalisering bör ske med försiktighet samt att det rör sig om en mycket drastisk åtgärd vilket bör föranledas efter noggranna överväganden från normgivningsmaktens sida.²²²

²¹⁷ Ibid, s. 55 ff.

²¹⁸ Se SOU 1992:61.

²¹⁹ SOU 1992:61 del A, s. 103 f.

²²⁰ Ibid, s. 111.

²²¹ Ibid, s. 111.

²²² Prop. 1994/95:23, s. 52 f.

Straffrättsanvändningsutredningen återupprepade ett krav på restriktivitet vid nykriminalisering och noterade att kriminalisering idag sker slentrianmässigt och beklagade att Åklagarutredningens kriterier för befogad kriminalisering inte beaktats tillfredsställande. På grund av samhällsliga förändringar och eftersom Åklagarutredningens kriterier till viss del ansågs vara vaga och tänjbara utvecklade Straffrättsanvändningsutredningen fem, delvis nya, kriterier att beakta.²²³

För att en kriminalisering ska anses vara befogad krävs det för det första att straffbudet avser ett konkretiserat *skyddsvärt intresse*. För det andra krävs det att det beteende som önskas stävjas kan orsaka *skada* eller *fara* på skyddsintresset. Vidare krävs det att *skuldprincipen* iakttas samt att det inte finns ett tillräckligt värdefullt *motstående intresse*. Slutligen understryker utredningen att det inte får finnas någon *alternativ metod* som ur effektivitetshänseende går att likställa med kriminaliseringsåtgärden. Utredningen framhöll emellertid att principerna inte ska betraktas som absoluta regler utan att de snarare ska utgöra ett verktyg att nyttja vid kriminaliseringsöverväganden. Avsteg från principerna kan således göras i den mån det finns tungt vägande skäl för ett sådant agerande.²²⁴

8.3.2 Närmare om skyddsintresse, skada och effektivitet

8.3.2.1 Skyddsintresse

Som nämnts ovan utgör kriminalisering en form av social kontroll. För att en sådan kontroll ska anses vara berättigad att nyttja av statsmakterna menar bland annat Jareborg att det måste finnas ett uttryckligt behov. Ett sådant behov föreligger om det finns ett *värde* eller *intresse* som kan bedömas vara *skyddsvärt*.²²⁵

²²³ SOU 2013:38 del 2, s. 477 f.

²²⁴ Ibid, s. 498 f.

²²⁵ Jareborg (2001), s. 51.

Jareborg framhåller att det är omöjligt att skapa en auktoritativ formulering av vad som är skyddsvärt eftersom det råder delade meningar om vad som i realiteten är värt att skydda.²²⁶ Vad som betraktas som ett skyddsvärt intresse varierar även i takt med den samhällsliga utvecklingen och kriminaliseringen kan således ses som en spegling av den samhällsordning vi lever i.²²⁷ Regleringen i 2 kap. RF kan emellertid ses som vägledande vad gäller legitima skyddsvärda intressen. Ostridiga intressen är bland annat liv, hälsa, frihet, ära, egendom och rörelsefrihet. Även gruppintressen och offentliga intressen är exempel på uppenbara skyddsintressen.²²⁸ Alla intressen är emellertid inte lika skyddsvärda och det finns en möjlighet till inbördes rangordning. Mänskligt liv och statens bestånd bör emellertid enligt de flesta vara de mest betydelsefulla och högst rankade värdena.²²⁹

Oaktat ett visst intresses skyddsvärde bör kriminalisering enligt Jareborg enbart omfatta *särskilt* skyddsvärda intressen. Enligt Jareborg måste således en presumtion att en viss gärning inte ska klassificeras som ett brott vederläggas. Straffvärdet hos en viss gärningstyp avgörs bland annat på grundval av hur betydelsefullt det skyddade intresset är samt av hur nära gärningstypen står skyddsintresset. I de fall då en gärning står i direkt förhållande till ett skyddsintresse finns större fog för kriminalisering. I de fall då det står klart att det finns en risk eller en fara att gärningen kan förorsaka att skyddsintresset kränks, torde kriminalisering vara befogat enbart i fråga om de mest essentiella skyddsintressena. Det bör då även krävas att kriminaliseringen är tydligt effektiv.²³⁰ De gärningar som blir föremål för kriminalisering är således i regel de som inverkar menligt på ett särskilt skyddsintresse på ett sätt att kriminalisering bedöms vara det enda nödvändiga.²³¹

²²⁶ Ibid, s. 51.

²²⁷ SOU 2013:38 del 2, s. 482.

²²⁸ Jareborg (2001), s. 51; SOU 2013:38 del 2, s. 482.

²²⁹ Jareborg (2001), s. 51 f.

²³⁰ Ibid, s. 52, 54.

²³¹ Berglund (2007), s. 50.

8.3.2.2 Skada

Både Jareborg, Lernestedt, Aspelin samt de två utredningsgrupperna understryker att nyttjandet av straffhot främst bör verka för att förhindra *skada*. Innebörden av begreppet skada kan vid en första anblick verka självklar. Begreppet är emellertid inte helt enkelt att definiera. Straffrättsanvändningsutredningen noterar att en möjlig definition av begreppet är en ”slags negativ påverkan som drabbar annan individ, allmänheten eller staten”. Utredningen anser även att innebörden av begreppet, liksom innebörden av begreppet skyddsintresse, varierar med samhällsutvecklingen.²³² Jareborg intar en liknande ställning och framhåller att skada ska förstås som skada som drabbar den enskilde, allmän verksamhet som har betydelse för grupper eller det allmännas intresse eller innebär att värdefulla gemensamma institutioner riskeras. Att från statsmakternas sida kriminalisera en gärningstyp enbart för att markera att statsmakten ser allvarligt på beteendet, är inte ensamt en tillräcklig grund för kriminalisering.²³³

Det råder enighet om att kriminalisering inte enbart bör syfta till att förhindra att andra drabbas av obehagskänslor. Undantag från det nyss sagda kan emellertid göras. Så är fallet om exempelvis frånvaron av kriminalisering av ett beteende förväntas leda till att förekomsten av ifrågavarande beteende blir vanligt förekommande.²³⁴

Lernestedt menar att begreppet ”skada” är ett paraplybegrepp vars språkliga innebörd inte ger någon närmre vägledning vad gäller möjligheten till kriminalisering.²³⁵ I ett försök att låta begreppet verka som en vattendelare mellan tillåten och otillåten kriminalisering diskuterar Lernestedt i sin avhandling positiva och negativa definitioner.²³⁶ Vad gäller skadebegreppets positiva användning finns många definitioner. Gemensamt för dessa doktrinära skadebegrepp är enligt Lernestedt att tre värderingar är nödvändiga för att skada

²³² SOU 2013:38 del 2, s. 484 f.

²³³ Jareborg (2001), s. 53 ff.

²³⁴ Se till exempel brottet ofredande i 4 kap. 7 § BrB.

²³⁵ Lernestedt (2003), s. 182.

²³⁶ Ibid, s. 32 f.

ska anses föreligga. För det första krävs det att något måste värderas som önskvärt, gott, värt att upprätthålla eller liknande, vilket Lernestedt definierar som intresse. Vidare krävs det att något annat måste uppfattas som påverkande detta och för det tredje måste denna påverkan värderas som negativ.²³⁷

Lernestedt identifierar vidare två huvudpositioner beträffande vilken typ av skada som ska anses vara tongivande vid straffrättsliga överväganden: ”offerskada” och ”gemenskapsskada”. De som anser att offerskada ska vara dominerande resonerar att brottsoffrets skada är den straffrättsligt relevanta skadan. Det underlag som är nödvändigt och relevant för att kunna bedöma den aktuella skadan är således vad brottsoffret, det vill säga antingen enskild, allmänhet eller stat, har åsamkats i det konkreta fallet. Enligt detta synsätt är brott sällan riktat mot alla, utan enbart mot individen. De som istället hävdar att gemenskapsskada ska vara ledande vid skadebedömningen lägger tonvikt på det gemensamma snarare än på det individuella. Den straffrättsligt relevanta skadan är således antingen den skada som drabbar en grupp av potentiella offer för vilken brottsoffret är en representant, eller den skada som drabbar samhället. Gemensamt för de två huvudpositionerna är att synen på syftet med straffrätten är preventivt. En grundläggande skillnad vid skadebedömningen är emellertid att gemenskapspositionen framhåller ett större fokus på gruppen eller normen istället för på brottsoffret.²³⁸

Även Feinberg gör ett försök att definiera skada, ”harm”, och laborerar med olika tröskelvärden som måste nås för att kriminalisering ska anses vara befogat. Med ”harm” förstås ”setback to interest”, det vill säga begreppet skada innefattar ett orsakande som inverkar menligt på ett intresse. Innebörden av ett intresse ska i sin tur förstås som något en person har ”a stake in”, det vill säga personen i fråga har något att vinna eller förlora på om detta intresse förändras. Intressen kan förstås som de komponenter en person måste ha för att kunna erhålla en god livskvalitet. Feinberg understryker att det måste röra sig om något stabilt eller djupt rotat samt relativt realistiskt. I snäv bemärkelse

²³⁷ Ibid, s. 189.

²³⁸ Ibid, s. 190 ff.

inbegrips även ”wronging”, vilket innebär att en person kränker någon annans rätt utan att handlingen kan bedömas vara rättfärdigad eller ursäktlig.²³⁹ Feinberg understryker vidare att ”harm” inte utgör en tillräcklig eller nödvändig grund för kriminalisering.²⁴⁰ Inte heller alla handlingar som orsakar skada ska förebyggas genom kriminalisering. I de fall där skademängden är mycket liten och nätt och jämt når upp till den tröskel som stipulerar ”skada”, är det möjligt att en kriminaliseringsåtgärds nackdelar väger tyngre än dess fördelar, varför en kriminalisering i dessa fall inte bör ske.²⁴¹

I den anglosaxiska rättstraditionen är begreppet ”harm to others” framträdande. John Stuart Mill utvecklade den så kallade skadepincipen som förenklat innebär att en individ bör få göra som denne vill såtillvida att agerandet inte skadar andra. I Mills bok *On liberty* argumenterar han för att staten har rätt att ingripa och med tvång straffa en enskild person, och därmed också beröva denne dess frihet, om personen i fråga handlar på ett sätt som menligt skadar andras intressen.²⁴² Utgångspunkten i detta resonemang är således att annan måste drabbas av skada. Vad som anses utgöra skada på andra förtydligas inte vidare. Mill framhäver att vid sidan av definitiv skada kan risk för skada utgöra en grund för intervention. Medelbara och indirekta skador bör emellertid lämnas utanför skadebegreppet och således måste andra påverkas direkt av gärningen för att intervention ska anses vara befogad.²⁴³

8.3.2.3 Effektivitet

8.3.2.3.1 En kompletterande straffbestämmelses effektivitet

Såväl Jareborg, Lernestedt och Aspelin som de två utredningsgrupperna framhåller att *effektivitetshänsyn* måste tas vid bedömningen av huruvida en viss gärningstyp ska kriminaliseras. Vid kriminaliseringsinflation finns det risk för minskad effektivitet, i synnerhet eftersom myndigheter på grund av resursskäl möter svårigheter att ingripa mot det icke önskvärda beteendet. Ett

²³⁹ Feinberg (1984), s. 31 ff., 55.

²⁴⁰ Ibid, s. 11.

²⁴¹ Ibid, s. 188 ff.

²⁴² Mill (1985), s. 68 f.

²⁴³ Ibid, s. 149.

ineffektivt straffrättssystem riskerar inverka menligt på det allmännas förtroende, och leder ofta till försvagad respekt gällande fruktan för upptäckt och straff. Kriminaliseringens allmänpreventiva syfte urholkas således och straffsystemet kan komma att uppfattas som godtyckligt, inkompetent och orättvist.²⁴⁴

Frågan är emellertid hur begreppet effektivitet ska tolkas och förstås. Lernestedt beskriver effektivitet som ett paraplybegrepp som har att göra med ett straffstadgandes uppgift att fullgöra sina uppgifter. Lernestedt framhåller att begreppet traditionellt brukar tolkas på två sätt. För det första kan effektivitet förstås som att den som företar en gärning i viss grad kan upptäckas och fällas och för det andra som att straffbudet påverkar frekvensen av den aktuella gärningstypen negativt. Den problematik som kan urskönjas vad gäller de båda tolkningstyperna är att den information och kunskap som krävs vid nykriminalisering oftast erhålles efter genomförd kriminalisering.²⁴⁵

Som ett tillägg till de två tolkningssätten anser Lernestedt att ytterligare en tolkning måste tilläggas, vilken till synes har blivit allt vanligare från lagstiftarhåll. Enligt detta synsätt är ett straffbud effektivt om ”statsmakten genom straffbudet får ge uttryck för ett klart ställningstagande gentemot en viss företeelse”. Detta benämner Lernestedt som berättande eller moralisk effektivitet. Detta tolkningssätt ger för handen att alla straffstadganden är effektiva om de bara författas på ett tydligt sätt och får viss publicitet. Det är således inte avgörande huruvida förövaren upptäcks eller lagförs utan det räcker att statsmakten får ge ett slags auktoritativt moraliskt facit.²⁴⁶ Ett illustrativt exempel av effektivitet i denna bemärkelse är sexköpslagen som infördes först år 1999. Att sexköp inte hade kriminaliserats tidigare berodde på att en kriminalisering befarades bli ineffektiv i termer av frekvens och andelen lagförda gärningsmän.²⁴⁷ Prostitutionsutredningen framhöll emellertid att en kriminalisering skulle verka normbildande och sända signaler till samhället att

²⁴⁴ Jareborg (2001), s. 52; Lernestedt (2003), s. 314; SOU 2013:38 del 2, s. 492.

²⁴⁵ Lernestedt (2003), s. 312 ff.

²⁴⁶ Ibid, s. 316.

²⁴⁷ Ibid, s. 340.

prostitution inte är socialt accepterat. En kriminalisering var således ett nödvändigt steg för att från statsmaktens håll markera sitt ställningstagande i frågan.²⁴⁸

Den sistnämnda tolkningen av effektivitet verkar av naturliga skäl inte i begränsande riktning, och Lernestedt understryker att det således finns svårigheter med att ge begreppet effektivitet ett sådant innehåll att det utgör ett verktyg för sällning. Det torde därför enbart i de fall där det finns en *tydlig* indikation på att en kriminalisering varken skulle inverka på möjligheterna till upptäckt och lagföring samt på frekvensen vara möjligt att göra en utgallring.²⁴⁹

Jareborg och Zila betonar att effektivitet ska influera ställningstagandet vid nykriminalisering men att det på intet sätt är avgörande. Vikten av effektivitet inom straffsystemet som helhet understryks snarare än varje enskilt straffbuds effektivitet. Jareborg och Zila betonar vidare att ”man kan givetvis kan avstå från att kriminalisera när man tror att kriminaliseringen ska bli verkningslös, men i varje fall i fråga om mycket förkastliga gärningar kan de vara viktigare att klargöra gärningstypens svårhet. Moralisk konsekvens är inget obetydligt värde”.²⁵⁰

8.3.2.3.2 Alternativa metoder till kriminalisering

Trots att en nykriminalisering kan bedömas vara effektiv kan det ändå finnas anledning att avstå från att kriminalisera det aktuella beteendet om det finns andra sätt som är likvärdiga i effektivitetshänseende. Kriminalisering ska som nämnts ovan ske som ett sista alternativ och bland annat Jareborg framhåller att erforderligt skydd många gånger kan erhållas på andra sätt, exempelvis med hjälp av vitesföreläggande eller administrativa avgifter.²⁵¹

²⁴⁸ SOU 1995:15, s. 17, 224.

²⁴⁹ Lernestedt (2003), s. 33, 316.

²⁵⁰ Jareborg och Zila (2017), s. 77.

²⁵¹ Jareborg (2001), s. 55.

Straffrättsanvändningsutredningen intar en liknande inställning som Jareborg och framhåller att det måste undersökas huruvida det finns andra tillräckligt effektiva metoder för att kontrollera och stävja det oönskade beteendet. Utredningen framhåller att det i första hand ska beaktas huruvida det redan finns en handlingsdirigerande regel som täcker ifrågavarande gärning. Som huvudregel ska en dubbling av kriminalisering inte ske, eftersom det ofta leder till svårigheter vad gäller straffsystemets överskådlighet samt inverkar negativt på förutsebarheten. Om det kan konstateras att en handlingsdirigerande regel är nödvändig ska det undersökas huruvida en icke-repressiv regel är tillräcklig. Om en repressiv regel däremot finnes vara nödvändig att införa ska straffrätten emellertid väljas sist och repressiva metoder såsom sanktionsavgifter, vitesföreläggande och vitesförbud samt återkallelse av tillstånd ska övervägas. Detta eftersom dessa metoder många gånger har bättre effekt som styrmedel och innebär en mer effektiv resursanvändning. Sanktionsavgifter och återkallelse av tillstånd aktualiseras, liksom straff, när ett icke önskvärt beteende har företagits. Vitessanktion verkar istället handlingsdirigerande och används i syfte att tvinga fram ett önskvärt agerande.²⁵²

Straffrättsanvändningsutredningen påpekar i sammanhanget att effektivitetstänkandet inte får drivas för långt. Ett straffbud kan ha stark avhållande verkan trots att lagföring inte sker i stor utsträckning. En låg frekvens vad gäller lagföring får därför inte likställas med att straffbudet är obehövligt. Exempelvis är det sällan personer lagförs för brottet spioneri, men en avkriminalisering skulle knappast bli aktuellt. Vissa gärningar kan även betraktas vara av sådan art att det vore moraliskt oriktigt att inte belägga gärningen med straff, även om andra sanktioner troligtvis skulle verka mer effektivt.²⁵³

²⁵² SOU 2013:38 del 2, s. 493 ff.

²⁵³ Ibid, s. 497.

8.4 Analys

I detta avsnitt tillämpas de kriminaliseringsprinciper som nyss redogjorts för i kontexten hets till självmord. Detta görs i syfte att utröna de lege ferenda, det vill säga hur rätten bör vara. Med andra ord besvarar kapitlet frågeställningen ”Med beaktande av principer för kriminalisering, vilka möjligheter och förutsättningar finns det för att införa ett straffrättsligt skydd mot hets till självmord?”.

8.4.1 Allmän diskussion om hets till självmord

Fall av hets till självmord har uppmärksammats medialt under de senare åren och den efterföljande kritiken vad gäller brist på lagföring har skapat ett behov av att se över dagens lagstiftning. Som redogjorts för under kapitel sju har jag fastställt att det finns små förutsättningar för att, i enlighet med gällande rätt, ådöma en person straffrättsligt ansvar för hets till självmord. Befintlig lagstiftning är i vissa fall till synes för specifik samtidigt som det i många fall troligtvis skulle strida mot legalitetsprincipens analogiförbud att ådöma straffrättsligt ansvar i enlighet med bestämmelserna.

Oaktat det faktum att varje person bör ha en fri beslutanderätt över sin egen kropp och sitt eget liv, menar jag att det finns anledning att argumentera för att ett självmord till följd av yttre påtryckningar inte skett på frivillig väg. Den som begår självmord är med stor sannolikhet allvarligt psykiskt sjuk och kan därför inte förmodas fungera som en psykiskt frisk person. Det finns därför anledning att anta att den suicidalbenägne är avsevärt mer mottaglig för påtryckningar.

Även om ett självmord troligtvis föranleds av flera bakomliggande faktorer, menar jag att det finns anledning att befara att psykisk påtryckning i form av hets till självmord kan vara en utlösande faktor. I exempelvis Polis-fallet är polismannens sms framträdande och det är tydligt att hans explicita uppmaningar och instruktioner påverkar kvinnan till den grad att hon är nära att begå självmord.

Att medelst psykisk påverkan hetsa en annan person till självmord utgör en stor fara för mänsklig skada. Det är därför angeläget att tillvarata skyddet för mänskligt liv och förstärka detta, eftersom det i detta hänseende har bedömts vara otillräckligt. Nedan följer därför en diskussion beträffande möjligheten till nykriminalisering.

8.4.2 Nykriminalisering

I doktrin råder det enighet vad gäller kravet på att kriminalisering bör träffa de mest förkastliga och klandervärda handlingarna. Kriminalisering verkar i grund och botten allmänpreventivt och utgör en form av verktyg för att ytterst kunna styra medborgarnas beteenden och stävja de handlingar som inte kan anses vara önskvärda i ett samhälle. Med hänsyn till att straff är repressivt och inverkar menligt på den enskilde är det av vikt att kriminalisering inte sker för lättvindigt. Det är även nödvändigt att undvika kriminaliseringsinflation samt att upprätthålla ett effektivt straffrättssystem. Detta eftersom det annars finns risk för att den allmänpreventiva effekten av kriminalisering syftar till att skapa undermineras samt att det allmännas förtroende för systemet försvagas.

För att kriminalisering ska anses vara berättigat krävs det, som jag redogjort för under avsnitt 8.3, att lagstiftaren iakttar vissa särskilda principer för kriminalisering. Nedan följer en diskussion av huruvida en kriminalisering av hets till självmord uppfyller dessa förutsättningar. Mot bakgrund av de avgränsningar som gjorts kommer analysen att utgå ifrån principerna om *skyddsintresse*, *skada* och *effektivitet*.

8.4.2.1 Skyddsintresse

Det finns inte, eller kan inte finnas, en auktoritativ definition av vad ett skyddsvärt intresse är. Vad som utgör något som är värt att skydda varierar i takt med samhällelig förändring och som Straffrättsanvändningsutredningen uttrycker det kan kriminalisering ses som en spegling av det samhälle vi lever i. Det kan emellertid framhållas att värden såsom liv och hälsa är ostridiga ständigt legitima skyddsvärda intressen samt att mänskligt liv tillhör ett av de mest betydelsefulla värden.

Konsekvenserna av hets till självmord kan vara ödesdigra. Ett fullbordat självmord är oreparabelt och även försök till självmord kan få ytterst allvarliga konsekvenser i form av kroppslig, men också psykisk, skada. Syftet med att kriminalisera hets till självmord anser jag därför huvudsakligen bör vara att skydda den utsattes liv och hälsa. Mot bakgrund av att liv och hälsa tillhör de mest centrala och essentiella värden kan det konstateras att det föreligger ett konkret skyddsvärt intresse.

I sammanhanget kan det noteras att hets till självmord troligtvis inte kan bedömas utgöra en direkt kränkning av skyddsintresset, eftersom det utöver uppmaningen krävs ytterligare ett steg för att intresset ska kränkas, det vill säga att offret själv företar den slutliga skadebringande handlingen. Det kan emellertid understrykas att gärningen innefattar en påtaglig fara eller risk för att skyddsintresset kränks. Detta eftersom ett uttalande av ifrågavarande slag många gånger kan befaras vara den omständighet som får ”bägaren att rinna över”. Att liv och hälsa utgör de mest väsentliga skyddsintressena föranleder bedömningen att det inte bör krävas ett lika starkt förhållande mellan gärningstypen och skyddsintresset för att en kriminalisering ska anses vara befogad.

8.4.2.2 Skada

Nästa steg är att undersöka huruvida det beteende som önskas stävjas orsakar, eller riskerar att orsaka, påtaglig skada på skyddsintresset, i detta fall liv och hälsa. En potentiell kriminalisering skulle rikta sig mot den person som hetsar annan att begå självmord. Frågan är därför vilka skador som är förenade med ett sådant agerande.

Omfattningen av hets till självmord är inte klarlagt och det kan enbart spekuleras i vilken utsträckning gärningen förekommer. Oaktat viss statistik finns det fog att anta att det finns ett mörkertal, med anledning av att det bör vara svårt att påvisa kausalitet mellan uppmaningen och självmordet. Det kan även konstateras att internetanvändningen ökar, att majoriteten barn och ungdomar använder sig av internet och sociala medier samt att antalet ungdomar och unga vuxna som anser sig ha blivit utsatta för nätttrakasserier ökar. Det finns

därför anledning att befara att allvarliga uttalanden, såsom uppmaning till självmord, på internet och sociala medier blir allt mer vanligt förekommande och kommer att öka i frekvens. Detta i synnerhet eftersom många betraktar internet som en arena där ansvarsfrihet råder, och där det anses vara rättfärdigt att uttrycka sig kränkande gentemot andra. Trots brist på statistiska uppgifter rör det sig om en ytterst allvarlig gärning där mänskligt liv står på spel. Det är därför viktigt att problematiken inte underskattas och negligeras.

Konsekvensen av att en person hetsas till att begå självmord är ytterst långtgående och kan i värsta fall leda till ett fullbordat självmord, alternativt ett självmordsförsök som kan ge allvarliga efterverkningar. En diskussion i termer av begreppsbildningen ”skada” bör med all sannolikhet ge för handen att skada anses föreligga. Med Lernestedts begreppsanvändning kan det noteras att det i fall av hets till självmord föreligger en negativt värderad påverkan på något. Det finns något som är önskvärt och värt att upprätthålla – mänskligt liv. Att uppmana en person att begå självmord påverkar detta intresse och påverkan måste entydigt värderas som negativ. Detta sammanfaller även med Straffrättsanvändningsutredningens definition av skada. Utredningen indikerar i sammanhanget att innebörden av skada även varierar i takt med samhällsutvecklingen. Den skada som uppkommer vid hets till självmord får, som nämnts ovan, bedömas vara indirekt med hänsyn till att det är offret som företar den slutliga skadebringande handlingen till följd av den kränkande uppmaningen. Det kan argumenteras för att uppmaning till självmord på internet är ett nytt fenomen, och att innebörden av skada därför har vidgats i takt med samhällsutvecklingen till att även omfatta sådana indirekta skador som tidigare annars inte skulle bedömts falla under skadebegreppet.

Om offerskada betraktas vara tongivande i straffrättsligt hänseende är offrets skada den straffrättsligt relevanta skadan, och det som offret orsakats är det enda underlag som behövs för att uppskatta skada. Eftersom den som utsätts för uppmaningen måste bedömas vara ett offer, talar även denna position för att en straffrättsligt relevant skada föreligger i de fall en person uppmuntras till självmord och därefter företagit handlingen.

Med beaktande av Mills skadeprincip är det emellertid tveksamt huruvida ett agerande av ifrågavarande slag kan anses utgöra skada i den bemärkelse att straffrättslig intervention är berättigat. Enligt Mill krävs det en direkt skada på skyddsintresset för att ett ingripande ska vara rättfärdigat och indirekta skador bör således inte omfattas av skadebegreppet. I fall av hets till självmord är självmordet inte en direkt skada av uppmaningen. Det finns därför anledning att argumentera för att straffrättslig intervention inte är legitimerad.

Oaktat resonemanget ovan beträffande Mills skadeprincip kan det sammanfattningsvis konstateras att gärningstypen orsakar, eller i vart fall riskerar att orsaka, allvarlig skada på skyddsintresset. En uppmaning av ifrågavarande slag kan som tidigare nämnts vara den omständighet som får ”bägaren att rinna över”, varför beteendet inte kan anses vara acceptabelt. Det är således tämligen angeläget för makthavarna att söka motverka ett sådant handlande.

8.4.2.3 Effektivitet

Slutligen ska det undersökas huruvida en potentiell kriminalisering skulle verka effektivt. Det är av vikt att i detta sammanhang ha i åtanke att kriminalisering ska ske med återhållsamhet och att andra metoder kan vara lika effektiva. Nedan följer därför inledningsvis en analys beträffande en kompletterande straffbestämmelses förmodade effektivitet följt av bedömningen av huruvida det finns andra effektiva metoder att tillgå.

8.4.2.3.1 En kompletterande straffbestämmelses effektivitet

Enligt Lernestedts tolkning av begreppet effektivitet är ett straffbud effektivt om det finns stor sannolikhet för upptäckt och lagföring samt om straffbudet påverkar förekomsten av gärningen negativt. Som nämnts tidigare erhålles sådan information vanligtvis en viss tid efter kriminaliseringens genomförande. Det är således på förhand svårt att dra några bestämda slutsatser beträffande huruvida en kriminalisering av hets till självmord skulle vara effektiv i detta hänseende. Det kan emellertid framhållas att eftersom handlingarna företas på internet kan det av naturliga skäl vara svårt att upptäcka gärningen

och finna relevant bevisning. Detta kan således påverka upptäckts- och lagföringsgraden. Med hänsyn till teknikens utveckling torde emellertid denna omständighet inte utgöra ett oöverstigligt hinder, särskilt inte med tanke på att annan brottslighet som förövas på internet, såsom grooming, kan upptäckas och beivras.

Ytterligare en av de svårigheter som kan identifieras med en lagstiftning av ifrågavarande slag är möjligheten att påvisa relevant kausalitet mellan gärningen och självmordet/självmordsförsöket. Att bevisa att det var uttalandet som drev personen i fråga att begå självmord kan troligtvis många gånger vara en svår uppgift. Detta särskilt med tanke på att det finns fog att förutsätta att det föreligger flertalet bakomliggande faktorer till en persons suicidalbenägenhet. Det kan också utgöra en svårighet att avgränsa en potentiell gärningsmannakrets i de fall flera har varit inblandade. Vilken gärning fick bärgaren att rinna över? Det skulle te sig orättvist att enbart ådöma ansvar för den personen, eftersom självmordet/självmordsförsöket troligtvis inte skulle inträffat utan samtligas inblandning. Samtidigt framstår det som orättvist att sanktionera alla inblandade eftersom var och en enbart har bidragit i ringa omfattning. Ytterligare en faktor som kan utgöra ett hinder är hur begreppet ”hets” eller ”uppmaning” ska definieras, eftersom det ytterst är en subjektiv uppfattning. Hur ska en uppmanings svårighet graderas för att inrymmas under bestämmelsen och vilken effekt ska ha nåtts? Ska explicita instruktioner innefattas eller ska enbart uppmaningar som yttrats med emfas omfattas?

Dessa faktorer utgör omständigheter som riskerar att påverka frekvensen av lagföring negativt och det finns således en farhåga att en nykriminalisering skulle bli tandlös. Denna problematik bör emellertid kunna lösas till viss del genom att straffbudet utformas som ett så kallat *handlingsbrott*, eftersom en sådan utformning inte kräver att en viss effekt har uppnåtts utan enbart att en viss handling har företagits, i detta fall själva hetsandet. Kvarstår gör emellertid det faktum att det kan vara svårt att avgöra vilka typer av hets som ska falla under bestämmelsen.

Det kan också noteras att effektivitet i bemärkelsen upptäckt och lagföring i stor grad torde vara beroende av vilka resurser och verktyg polisen förfogar över för att kunna ingripa mot gärningen. Det finns anledning att anta att det är resurskrävande att beivra brottslighet på internet vilket skulle kunna få som följd att upptäckts- och lagföringsgraden blir lägre.

Som nämnts tidigare finns det inga uppgifter om hur många personer som har utsatts för hets till självmord eller hur vanligt förekommande gärningstypen är. En kriminalisering bör emellertid verka avskräckande så till den grad att det finns anledning att anta att åtminstone en del av de personer som företar sådana handlingar upphör med sitt beteende. Detta i synnerhet om en potentiell kriminalisering innefattar ett längre fängelsestraff samt med hänsyn till vilka sociala konsekvenser en lagföring kan få. Det finns i vart fall anledning att anta att en kriminalisering är handlingsdirigerande såtillvida att den skapar ökad medvetenhet och förståelse för att internet inte utgör en arena där allt är tillåtet, utan att ett förkastligt beteende kan få straffrättsliga konsekvenser.

Oaktat straffbudets förmodade eller icke förmodade effektivitet, i termer av upptäckt, lagföring och frekvens, ansluter jag mig till Jareborg och Zilas tankegångar om att det kan vara ytterst viktigt att, vid mycket förkastliga gärningar, klargöra gärningstypens svårhet även om en kriminalisering förmodas bli verkningslös. Detta sammanfaller till viss del med Lernestedts tredje begreppstolkning – berättande eller moralisk effektivitet. Att hetsa till självmord är en mycket förkastlig gärning, särskilt med tanke på att gärningen företas gentemot en särskilt utsatt person. Det är således av vikt att samhället tydligt markerar sitt ställningstagande genom att upprätta ett slags moraliskt facit som indikerar att ett agerande av ifrågavarande slag inte är accepterat. Den normbildande och symboliska funktionen måste i detta sammanhang anses väga tungt med hänsyn till gärningens allvarlighetsgrad.

8.4.2.3.2 Alternativa metoder till kriminalisering

Inledningsvis kan det understrykas att preventiva åtgärder, såsom ökad kunskap och information på området, är önskvärt och värdefullt eftersom det

skapar en medvetenhet om problemet. I detta hänseende spelar bland annat skolor och sjukvård en stor roll vad gäller möjligheten att förmedla och informera om självmord och hets till självmord. Med tanke på att många barn och ungdomar lider av psykisk ohälsa är det nödvändigt att tala öppet om problematiken i syfte att undvika stigmatisering samt att göra barn och ungdomar införstådda med den risk internet medför i termer av nätmobbning, nättrakasserier och självmord.

Det kan också förväntas vara effektivt, samt utgöra ett led i bekämpningen av det oönskade beteendet, att internetsidor och sociala medier antar någon form av antisjälvmordshetsstrategi såtillvida att den typen av hets aktivt förebyggs och motarbetas. Likväl är det viktigt att de myndigheter som har nära kontakt med enskilda individer inrättar etiska riktlinjer som tydliggör att hets av olika slag är förbjudet. Att Polis-fallet inte åtföljdes av disciplinära åtgärder måste betraktas som ytterst stötande.

Att använda dessa alternativa metoder som medel för att stävja ett beteende som utgör en risk för mänskligt liv är förvisso nödvändigt men kan inte betraktas vara tillräckligt. Med hänsyn till de oreparerbara konsekvenser en uppmaning kan få menar jag att andra adekvata åtgärder krävs.

Frågan huruvida det idag finns en handlingsdirigerande regel som omfattar hets till självmord besvarades under delanalysen i kapitel sju. Under ifrågasvarande avsnitt konstaterar jag att adekvat lagföring nästintill är omöjligt och att det enbart i ytterst särpräglade situationer bör vara möjligt att ådöma ansvar i enlighet med nu gällande straffbestämmelser. Det lagrum som ligger närmast till hands skulle troligtvis vara ofredande. Det ska emellertid understrykas att skyddsintresset vad gäller brottet ofredande primärt är frihet och frid, varför det finns anledning att argumentera för att bestämmelsen inte ger ett adekvat och ändamålsenligt skydd. Att ådöma straffansvar för ofredande menar jag inte reflekterar gärningens allvarlighetsgrad på ett adekvat sätt och kan inte bedömas spegla den kränkning och de konsekvenser gärningen för-

anleder. Ett fängelsestraff på högst ett år skulle rent av vara stötande. Jag menar därför att det är nödvändigt med en kompletterande handlingsdirigerande regel.

Med hänsyn till gärningens allvarliga karaktär och synnerligen långtgående konsekvenser skulle det te sig främmande att införa en icke-repressiv regel som alternativ till en straffrättslig bestämmelse. Med samma argument kan det inte heller anses vara lämpligt att exempelvis utdöma sanktionsavgift. Med anledning av den ökade användningen av internet och sociala medier finns det fog att befara att andelen fall av hets till självmord kommer att öka och det är därför ytterst viktigt att från statsmaktens sida tydliggöra att ett sådant beteende är oacceptabelt. För att stävja beteendet bör det krävas en mer ingripande och repressiv metod. Enligt min mening kan det inte vara moraliskt riktigt att försöka hämma beteendet med andra former än straff.

9 Slutord

Internets intåg i det vardagliga livet har medfört nya strömningar. Så gott som varje svensk har tillgång till internet och andelen barn och ungdomar som nyttjar internets tjänster dagligen är hög. Internet har medfört nya vägar för kommunikation och det är tydligt att det idag råder en helt annan umgängeskultur bland barn och unga vuxna där allt fler umgås via internet och sociala medier. Den värld som tidigare ansågs vara den digitala världen har snarare kommit att bli en del av den verkliga världen. Trots detta utgör internet fortfarande en plattform där många anser att ansvarsfrihet råder och internet och sociala medier är delvis förenat med större utsatthet. Statistik visar att antalet kränkande och nedvärderade kommentarer på internet har ökat i omfattning. Särskilt utsatta är ungdomar och unga vuxna som fortfarande söker sin identitet och är förhöjt sårbara. Med hänsyn till internets framåtskjutna position i det vardagliga livet är det nödvändigt att lagen följer den samhällsliga utvecklingen och anpassas därefter.

Att hetsa någon att begå självmord är ett mycket klandervärt och omoraliskt beteende. En kriminaliseringsåtgärd syftar ytterst till att skydda de personer som är utsatta för denna typ av gärning. Det finns fog att säga att den pådrivande till viss del utnyttjar en annan persons nödläge, eftersom den utsatte med stor sannolikhet befinner sig i ett djupt deprimerat tillstånd och därför är mer mottaglig för påverkan och påtryckningar. En sådan påverkan och ett sådant utnyttjande måste stävjas. I denna kontext kan en analogi göras till den utredning som bland annat omfattade frågan om ett förstärkt straffrättsligt skydd vid tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär ett nödläge för den utsatte.²⁵⁴ Att tiggeri är, likt självmord, inte kriminaliserat. Utredningen ansåg däremot att *organiserat* tiggeri utgör ett klandervärt beteende och att gärningen är att anse som utnyttjande av en persons utsatthet. En

²⁵⁴ Se SOU 2016:70.

kriminalisering av brottet ”utnyttjande av annans nödläge” ansågs vara eftersträvansvärt.²⁵⁵ I likhet med hur regeringen resonerade i SOU 2016:70 menar jag att det är nödvändigt att uppmärksamma fenomenet hets till självmord och på ett tydligt och adekvat sätt markera agerandets klandervärdhet. Detta skulle bidra till ett starkare och mer ändamålsenligt skydd för de utsatta och nödställda personerna.

De krav som ställs vid nykriminalisering ska ses som vägledande och utgör på intet sätt absoluta regler. En kriminalisering av hets till självmord uppfyller i mångt och mycket de krav som ställs och trots att det kan vara svårt att på förhand sja om vilka effekter en potentiell kriminalisering kan väntas medföra, menar jag att en handling av ifrågavarande slag är så förkastlig och oacceptabel att det vore orimligt att utesluta kriminalisering. Agerandet bör, såsom Aspelin nämner det, bedömas nå upp till en mycket hög grad av moraliskt ogillande, varför grund för kriminalisering föreligger. Utöver påvisat skyddsintresse, skada samt viss förmodad effektivitet menar jag att hänsyn även måste tas till den allmänna rättsuppfattningen, vilket i detta hänseende tjänar som ytterligare ett argument till stöd för en kriminalisering.

Det ska erinras om att lagstiftningsinstrumentet ska tillgripas när ett praktiskt problem behöver lösas. Det är upprörande och oroväckande att situationer som i exempelvis Polis-fallet varken föranleder straffrättsliga eller disciplinära åtgärder. Ett kompletterande straffbud kan tjäna till att kontextualisera och synliggöra denna typ av uppmaningar och på så sätt bättre spegla dagens samhälle och verklighet. En kriminalisering av ifrågavarande slag skulle troligtvis även inverka positivt och utgöra en viktig del i regeringens nollvision för självmord.

Mot bakgrund av de brister och luckor i dagens straffrättsliga system som jag har synliggjort i denna framställning, menar jag att det är nödvändigt att yt-

²⁵⁵ Ibid, s. 275.

terligare åtgärder vidtas för att tillförsäkra offren ett adekvat och ändamåls-
enligt straffrättsligt skydd. En särskild kriminalisering är därför troligtvis rätt
väg att gå.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Asp, Petter, *EU & straffrätten: studier rörande den europeiska integrationens betydelse för den svenska straffrätten*, Iustus, Uppsala, 2002

Asp, Petter och Ulväng, Magnus, Jareborg, Nils *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., Iustus Förlag Uppsala, 2013

Aspelin, Erland, 'Kriminaliseringens gränser – Visionära funderingar', i: Asp, Petter, Herlitz, Carl Erik och Holmqvist, Lena (red.), *Flores juris et legum: festskrift till Nils Jareborg*, Iustus, Uppsala, s. 45–57, 2002

Berglund, Kerstin, *Straffrätt och kön*, Iustus, Diss, Uppsala universitet, Uppsala, 2007

Carlén-Wendels, Thomas, *Nätjuridik: lag och rätt på Internet*, 3., [uppdaterade och utvidgade] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2000

Carlsson, Ulla, 'Medie- och informationskunnighet, demokrati och yttrandefrihet', i: SOU 2016:30, *Människorna, medierna & marknaden – Medieutredningens forskningsantologi om en demokrati i förändring*, s. 487–514, 2016

Dahlström, Mats, Strand Westerlund, Anette och Westerlund, Gösta, *Brott och påföljder: en lärobok i straffrätt om brottsbalken*, 6 uppl., Bruun Juridik AB, Stockholm, 2017

Davidsson, Pamela, Palm, Matti och Melin Mandre, Åsa, *Svenskarna och internet 2018*, 1 uppl., 2018

Edmar, Malin, *Internetpublicering och sociala medier: en juridisk vägledning*, 6 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2018

Feinberg, Joel, *The moral limits of the criminal law. Vol. 1, Harm to others*, Oxford U.P., New York, 1984

Findahl, Olle, *Svenskarna och internet 2014*, 1 uppl., Göteborgstryckeriet, 2014

Frände, Dan, *Allmän straffrätt*, 4. uppl., Helsingfors universitet, Juridiska fakulteten, Helsingfors, 2012

Frände, Dan, *Den straffrättsliga legalitetsprincipen: Der strafrechtliche Gesetzlichkeitsgrundsatz*, Juridiska föreningen i Finland, Diss. Helsingfors universitet, Helsingfors, 1989

Heidenborg, Mari (2013), 'Vad bör straffas?', SvJT s. 301–313

Herlitz, Carl Erik, 'Delaktighet i brott i ljuset av NJA 1992 s. 474 – en förvirrad del av straffrätten?', *JT* (1996/97) s. 277–305

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole och Wennberg, Suzanne, *Brottsbalken: en kommentar. Del 1 (1–12 kap.): brotten mot person och förmögensbrotten m.m.*, 7., [omarb.] studentutg., Norstedts juridik, Stockholm, 2013

[Cit. Holmqvist m.fl. (2013a)]

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole och Wennberg, Suzanne, *Brottsbalken: en kommentar. Del 2 (13–24 kap.): brotten mot person och förmögensbrotten m.m.*, 7., [omarb.] studentutg., Norstedts juridik, Stockholm, 2013

[Cit. Holmqvist m.fl. (2013b)]

Jareborg, Nils, *Allmän kriminalrätt*, Iustus, Uppsala, 2001

Jareborg, Nils, *Brotten. H. 1, Grundbegrepp; Brotten mot person*, 2. uppl., Norstedt, Stockholm, 1984

Jareborg, Nils, *Straffrättens ansvarslära*, Iustus, Uppsala, 1994

Jareborg, Nils, *Straffrättsideologiska fragment*, Iustus, Uppsala, 1992

Jareborg, Nils, 'Vilken sorts straffrätt vill vi ha? Om defensiv och offensiv straffrättspolitik', i: Victor, Dag (red.), *Varning för straff – Om vådan av den nyttiga straffrätten*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995

Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter och Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögensbrotten*, 2., [uppdaterade] uppl., Iustus, Uppsala, 2015

[Cit. Jareborg m.fl. (2015)]

Jareborg, Nils och Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 5 uppl., Stockholm, 2017

Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro(red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018

Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, 10 uppl., Iusté, Uppsala 2018

Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne och Ågren, Jack, *Straffansvar*, 9., [omarb.] uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2015

Lernestedt, Claes, *Kriminalisering: problem och principer*, Iustus, Diss. Stockholm: Univ., Uppsala, 2003

Lernestedt, Claes, 'Upplösta kroppar, upplösta sinnen: medverkansläran och bortom', i: Asp, Peter, Lernestedt, Claes & Ulväng, Magnus, *Katedralen – Tre texter om straffrätt*, Iustus, Uppsala, 2009

Lindgren, Magnus, Pettersson, Karl-Åke och Hägglund, Bo, *Brottsoffer: från teori till praktik*, Jure CLN, Stockholm, 2001

Mill, John Stuart, *On liberty*, Reprinted in Penguin Classics, Harmondsworth, 1985

Olsen, Lena, 'Rättsvetenskapliga perspektiv' *SvJT* 2004 s. 105–145

Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt?: om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, 1 uppl., Fritze, Stockholm, 1995

Sackemark, Alexandra och Schultz, Mårten, *Näthat: rättigheter och möjligheter*, 2 uppl., Karnov Group Sweden AB, Stockholm, 2015

Sandgren, Claes, 'Om empiri och rättsvetenskap', Del 1, *JT* (1995/96) s. 726–748

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 3., [utök. och rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015

Strahl, Ivar, *Allmän straffrätt i vad angår brotten*, Norstedt, Stockholm, 1976

Sundell, Jan-Olof, 'Legalitetsprincipen inom svensk straffrättshistoria', *JT* (1994/95) s. 95–112

Svensson, Erik, *Gärningsmannaskap vid fleras deltagande i brott*, 1 uppl., Iustus, Uppsala, 2016

Thornstedt, Hans, 'Legalitet och teleologisk metod i straffrätten', i: Stockholms Högskolas stats- och rättsvetenskapliga fakultet, *Festskrift tillägnad professor, juris och filosofie doktor Nils Herlitz vid hans avgång från professorsämbetet den 30 juni 1955*, Norstedt, Stockholm, 1955, s. 319–368

Träskman, Per Ole, 'Skapas det allmänna rättsmedvetandet av att vi är medvetna eller omedvetna?' *SvJT* 2015 s. 428–439

Victor, Dag, 'Rättsmedvetande och straffvärde', i: Förhandlingarna vid det 29:e nordiska juristmötet i Stockholm den 19–21 augusti, 1981, s. 151–168

Wennberg, Suzanne, 'Tillsammans och i samförstånd – ett nytt begrepp för gärningsmannaskap', i: Förhandlingarna vid det 36:e nordiska juristmötet i Helsingfors den 15–17 augusti, 2002, s. 613–638

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1944:69 – Lagstiftning om brott mot staten och allmänheten

SOU 1988:7 – Frihet från ansvar – Om legalitetsprincipen och om allmänna grunder för ansvarsfrihet

SOU 1992:61 – Ett reformerat åklagarväsende

SOU 1995:15 – Könshandeln

SOU 1996:185 – Straffansvarets gränser

SOU 1998:40 – Brottsoffer, Vad har gjorts? Vad behöver göras?

SOU 2013:38 – Vad bör straffas?

SOU 2016:7 – Integritet och straffskydd

SOU 2016:70 – Ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel och annat utnyttjande av utsatta personer

Propositioner

Prop. 1987/88:14 – Om ändring i brottsbalken (grov misshandel och grov stöld)

Prop. 1993/94:44 – Grovt rattfylleri m.m.

Prop. 1994/95:23 – Ett effektivare brottmålsförfarande

Prop. 2004/05:45 – En ny sexualbrottslagstiftning
Prop. 2007/08:110 – En förnyad folkhälsopolitik
Prop. 2016/17:222 – Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten

Utskottsbetänkanden

Bet. 2012/13:JuU10

Bet. 2017/18:KU13

Övrigt riksdagstryck

Dir. 2018:48 – Skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga gärningar och ansvar för uppmaning att begå självmord

Mot. 2009/10:So616, Christer Winbäck (fp), Suicidprevention

Mot. 2011/12:So326, Andreas Carlson (kd), Förebyggande av självmord

Mot. 2012/13/Kr257, Anita Brodén (fp), Internet och självmordshets

Mot. 2013/14:Kr262, Anita Brodén (fp), Självmordshets med stöd av internet

Rskr. 2017/18:36

Myndighetspublikationer

BRÅ rapport 2015:6, *Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet*, Brottsförebyggande rådet, 2015

[Cit. BRÅ rapport 2015:6]

Folkhälsomyndigheten/Socialstyrelsen, *Att utreda självmord bland barn och unga genom händelseanalyser – Ett stödmaterial för kommuner i det förebyggande arbetet*, utgivningsdatum 2016-01-28

[Cit. Folkhälsomyndigheten/Socialstyrelsen, *Att utreda självmord bland barn och unga genom händelseanalyser – Ett stödmaterial för kommuner i det förebyggande arbetet*]

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, *Nätkränkningar-Svenska ungdomars normer och beteenden*, 2014

[Cit. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, *Nätkränkningar-Svenska ungdomars normer och beteenden*]

Socialstyrelsen, *Utvecklingen av psykisk ohälsa bland barn och unga vuxna*, artikelnummer 2017-12-29, publicerad december 2017
[Cit. Socialstyrelsen, *Utvecklingen av psykisk ohälsa bland barn och unga vuxna*]

Internationella dokument

A/RES/40/34, United Nations General Assembly, *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, 1985

Elektroniska källor

Elveljung, Livia, von Essen, Carl, Forsbeck-Olsson, Ulla, Leijonhufvud, Madeleine & Westerlund, Michael: ”Du är ett troll tror jag – Om självmordshets och självmordsprevention på Internet”, Föreningen Psykisk Hälsa, 2011, < <https://mind.se/wp-content/uploads/du-ar-ett-troll-tror-jag.pdf>>, besökt 2018-11-30

[Cit. Elveljung m.fl.: ”Du är ett troll tror jag – Om självmordshets och självmordsprevention på Internet” (2011)]

Folkhälsomyndigheten: ”Suicidförsök”, < <https://www.folkhalsomyndigheten.se/suicidprevention/statistik-om-suicid/suicidforsok/>>, besökt 2018-09-21

Folkhälsomyndigheten: ”Suicidtankar”, <<https://www.folkhalsomyndigheten.se/suicidprevention/statistik-om-suicid/suicidtankar>>besökt 2018-09-21

Friends: ”Friends nätrapport 2017”, < <https://friends.se/wp-content/uploads/2017/04/Friends-natrapport-2017-webb.pdf> >, besökt 2018-10-17

NASP: ”Själv mord i Sverige”, <<https://ki.se/nasp/sjalvmord-i-sverige-0>>, besökt 2018-09-19

Nationalencyklopedin: ”Barmhärtighetsmord”, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/barmhartighetsmord>>, besökt 2018-09-05

Nationalencyklopedin: ”Internet”, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/internet>>, besökt 2018-10-16

Nationalencyklopedin: ”Sociala medier”, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/sociala-medier>>, besökt 2018-10-16

Nationalencyklopedin: ”Socialliberalism”, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/socialliberalism>>, besökt 2018-09-06

Odlind, Cecilia: ”Varför vill unga ta sitt liv?”, publicerad i Medicinsk Vetenskap nr 4 2009, <<https://ki.se/forskning/varfor-vill-unga-ta-sitt-liv>>, besökt 2018-09-20

Ottander, Malin: ”Tio år efter antagen nollvision mot självmord står statistiken helt still”, SVT Nyheter, <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/fa-resultat-10-ar-efter-nollvision-mot-sjalvmord>>, publicerad 2017-05-04, besökt 2018-09-21

Sanchez, Ray och Lance, Natisha: ”Judge finns Michelle Carter guilty of manslaughter in texting suicide case”, CNN, <<https://edition.cnn.com/2017/06/16/us/michelle-carter-texting-case/index.html>>, uppdaterad 2017-06-17, besökt 2018-09-16

Skogberg, Alfred: ”Polisen friades – nu måste lagen göras om”, Aftonbladet Debatt, <<https://www.aftonbladet.se/debatt/a/oR85PK/polisen-friades--nu-maste-lagen-goras-om>>, publicerad 2018-03-20, besökt 2018-09-21

V Andersson, Carl, Josefsson, Jessica och Reuterskiöld, Annie: ”Marcus, 21, sände sitt självmord på nätet”, Expressen, <<https://www.expressen.se/nyheter/marcus-21-sande-sitt-sjalvmord-pa-natet/>>, publicerad 2010-10-12, besökt 2018-09-16

Wiman, Erik och Sköld, Josefine: ”Linns mamma: domen är ett stort hån”, Aftonbladet, <<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/8wOOyW/linns-mamma-domen-ar-ett-stort-han>>, publicerad 2013-11-04, besökt 2018-11-25

WHO: ”Mental Health”, <http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/suicideprevent/en/>, besökt 2018-09-19

Videoklipp

TV4Nyheter: ”Krav att polis utreds efter självmordshets”, <<https://www.tv4.se/nyheter/klipp/krav-att-polis-utreds-efter-sjalvmordshets-3962298>>, publicerad 2018-03-21, besökt 2018-09-20

TV4Nyheter: ”Polisman gav självmordstips till ung kvinna”, <<https://www.tv4.se/nyheter/klipp/polisman-gav-sjalvmordstips-till-ung-kvinna-3962031>> publicerad 2018-03-19, besökt 2018-09-20

TV4Nyhetsmorgon: ”Fanny instruerades till självmord: Det kändes överkligt”, <<https://www.tv4.se/nyhetsmorgon/klipp/fanny-instruerades-till-sjalmord-det-kandes-overkligt-3962088>>, publicerad 2018-03-20, besökt 2018-09-20

TV4play: ”Det blir straffbart att uppmana till självmord”, <<https://www.tv4play.se/program/nyheterna/10018578>>, publicerad 2018-06-14, besökt 2018-09-20

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1966 s. 30

NJA 1979 s. 802

NJA 1994 s. 480

NJA 2000 s. 661

NJA 2005 s. 712

NJA 2015 s. 501

NJA 2016 s. 3

Hovrätterna

Göta hovrätt, mål nr B 3104–13, dom 2014-02-03

Svea hovrätt, RH 1996:69

Svea hovrätt, RH 2018:6

Svea hovrätt, mål nr B 11734–17, dom 2018-04-16

Tingsrätterna

Uppsala tingsrätt, mål nr B 3216–16, dom 2017-11-30

Örebro tingsrätt, mål nr B 1271–13, dom 2013-11-04